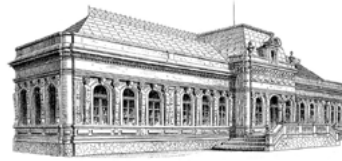

Múzejné noviny

KOŠICKÝ
SAMOSPRÁVNÝ
KRAJ

Vydalo Banické múzeum v Rožňave v decembri 2018

XXXI. ROČNÍK

Projekt Kálmán Tichy v Banickom múzeu v Rožňave – výstava s katalógom

Mestské zastupiteľstvo v Rožňave schválilo uznesením číslo 150/2017 na svojom zasadnutí dňa 28.09.2017 rok 2018 v Rožňave za Rok Kálmána Tichyho. V uvedenom roku sme si pripomenuli 130. výročie jeho narodenia a 50. výročie úmrtia.

V priebehu roka 2018 boli naplánované viaceré podujatia a aktivity: okrem iného cyklus prednášok *Život a dielo Kálmána Tichyho* v rámci projektu spolupracujúceho OZ Pre partnerské mestá Rožňavy a odhalenie pamätnej tabule tejto významnej osobnosti nášho mesta na priechli budovy riaditeľstva Banického múzea v Rožňave. Záverom tohto významného roka sa uskutočnila medzinárodná odborná konferencia pod názvom *Kálmán Tichy – významná osobnosť Rožňavy*.

Banické múzeum v Rožňave na mesiac september až november zrealizovalo projekt *Výstava s katalógom Kálmána Tichyho*, ktorý podporil z verejných zdrojov Fond na podporu umenia. Samotný projekt zahŕňal zorganizovanie výstavy a vydanie katalógu k výstave.

Vernisáž výstavy Kálmán Tichy sa konala 13.09.2018 vo výstavných priestoroch Galérie Banického múzea v Rožňave. Na výstave bola prezentovaná tvorba jedného z najvýznamnejších maliarov nášho regiónu. Kálmán Tichy bol vynikajúci maliar, grafik, múzejník – riaditeľ múzea v rokoch

1924 – 1945, historik, etnograf a publicista. Bol všestranným človekom, ale v prvom rade výtvarníkom – maliarom a geniálnym grafikom. Výstava bola inštalovaná na celom poschodí Galérie Banického múzea v Rožňave. Výtvarné diela pochádzali zo zbierkového fondu výtvarného umenia Banického múzea v Rožňave a zo súkromných diel zberateľov a občanov mesta Rožňava a Košice. Spolu bolo vystavených 132 kusov umeleckých diel, ale najviac bolo grafík, a to 68 kusov. Umelecké diela boli

Kálmán Tichy v ateliéri pri práci

rozmiestnené v tematických súboroch. Návštevníkov zaujali najmä olejomalby a grafiky autora. Vieme, že Tichy maloval malebné zákutia Rožňavy, ktorú nadovšetko miloval a po 2. svetovej vojne, aj keď ju musel opustiť, často sa sem vracal.

Prvý tematický okruh tvorili diela znázorňujúce panorámu Rožňavy, rožňavské ulice, domy, námestie, strážnu vežu a mnoho ďalších, už neexistujúcich miest a ulíc starej Rožňavy. Tichy ich vlastne svojimi dielami dokumentoval. Dalším tematickým okruhom boli grafiky rôznej tematiky, portréty, pohľady na hrad Krásna Hôrka a mesto Budapešť, Dedinky a Mlynky, Bardejovské kúpele a diela s náboženskou tematikou.

Výstava bola doplnená aj trojrozmernými predmetmi a zbierkami, ktoré sa týkali autora.

(Pokračovanie na 2. strane)

(Pokračovanie na 2. strane)

Slávnostné otvorenie novej expozície

Expozícia baníctva a hutníctva Gemera otvorená!

V stredu 2. mája 2018 bola v ZC Sentinel za prítomnosti predsedu Košického samosprávneho kraja, Rastislava Trnku, a primátora Mesta Rožňava, Pavla Burdigu, slávnostne otvorená stála Expozícia baníctva a hutníctva Gemera.

Expozícia je inštalovaná v zrekonštruovanej účelovej budove – najstaršej stavbe v strednej Európe postavenej pre banícke a hutnícke múzejníctvo. Nová expozícia v rámci viacerých tematických celkov prezentuje históriu a vývoj baníctva a hutníctva so zameraním na oblasť Gemera.

Pomocou cenných geologických a archeologických zbierok je vyzdvihnutá bohatosť a pestrosť nerastných surovín z Rožňavy a okolia.

Predstavuje prierez históriou gemerského baníctva a hutníctva od praveku po súčasnosť s ukázkami prvotných dobývacích pracovných nástrojov, dopravných prostriedkov, banskej meračskej a osvetľovacej techniky. Súčasťou expozície je technická kópia stredovekej tabuľovej maľby Metercia s výjavmi z nej v podobe taviacej pece s vodným kolesom a dúchadlom. Jedným z najstarších exponátov vystavených v novozrekonštruovaných priestoroch je aj poľná šachtová pec z Gemerského Sadu. Expozícia prináša aj uplatnenie nových prvkov, ako sú diorámy, ktoré sa v súčasnosti v múzejníctve využívajú. Dioráma je špeciálny model, ktorým sa snažíme navodiť dojem skutočnosti. Takýto modelom s interaktívnym prvkom je aj model narážacej banskej kabíny, do ktorej môže návštevník vstúpiť a na vlastnej koži pocítiť stiesnenosť a tmu v takýchto zariadeniach.

Návštevníkom sa predostiera nová expozícia, ktorá je bohatšia o zbierkové predmety, ktoré prešli reštaurovaním a o viacerých nových predmetov z akvizíčnej činnosti.

Autor expozície: Jaroslava Neubauevová, architektonické a výtvarné riešenie expozície: Tomáš Székely, grafické riešenie expozície: Róbert Vico.

Ďakujeme patrí aj kolegom, spolupracovníkom, konzultantom

a miestnym dodávateľom, ktorí sa akýmkoľvek spôsobom podieľali na tvorbe expozície.

Od 3.5.2018 je Expozícia baníctva a hutníctva Gemera otvorená pre širokú verejnosť.

Tešíme sa aj na Vašu návštevu!

Banické múzeum v Rožňave v roku 2018

Milí priatelia, návštevníci a milovníci histórie, kultúry a umenia.

Som veľmi rád, že sa Vám môžem po roku prostredníctvom nových múzejných novín znova prihovoriť a poďakovať za Vašu podporu. Rok 2018 bol pre Banické múzeum v Rožňave veľmi dynamickým, zároveň významne inšpiratívnym a plodným. Na začiatku roka sme postupne zmenili a zmodernizovali navonok svoju tvár - grafickú vizáž loga, webstránky a označení našich prevádzok

Vďaka viacročnej podpore nášho zriaďovateľa, Košického samosprávneho kraja, sme sa všetci dočkali vyústeného otvorenia a prístupnosti novej Expozície baníctva a hutníctva Gemera, ktorou sa skompletizovala ponuka našej pýchy – Zážitkového centra SENTINEL. Múzeum tak od začiatku mája 2018 má v ponuke komplexnú ponuku pre jeho návštevníkov. Záujem o návštevu novej expozície prevýšil naše očakávania a prejavil sa v hojnej

návštevnosti nášho top podujatia – Noci múzeí a galérií a Andrássyho dňa III. Pracovníci múzea počas roka pilne pracovali na implementácii rôznych projektov zameraných najmä na vedecko-výskumnú činnosť a ochranu zbierkových fondov.

V roku 2018 sa na celom Slovensku a susednej ČR konalo množstvo akcií a podujatí venovaných významnému jubileu – 100. výročiu vzniku ČSR. Banické múzeum v Rožňave sa pripojilo k ostatným kultúrnym zariadeniam v zriaďovateľskej pôsobnosti Košického samosprávneho kraja, v rámci tzv. Osmičkovej jesene, a pripravilo vlastnú výstavu „Gemer v období 1. ČSR“, ktorá prezentuje viaceré regionálne témy viažuce sa k tomuto obdobiu. Spomienkovým podujatím sme si v auguste pripomenuli aj dramatické augustové udalosti pred 50 rokmi, kedy bolo Československo vojensky obsadené svojimi spojencami.

(Pokračovanie na 2. strane)

Otvorenie medzinárodnej konferencie venovanej K. Tichymu

Projekt Kálmán Tichy v Baníckom múzeu v Rožňave – výstava s katalógom

(Pokračovanie z 1. strany)

Ďalej prírastková kniha Banického múzea s poznámkami K. Tichyho, fotografie expozície, ktorú on sám otvoril ako riaditeľ múzea, kovové tlačiarenské štočky, jeho osobné veci každodennej potreby - topánky, klobúk, holiaca súprava, fajky, skicáre, rodinné fotografie, maliarska kožená brašňa s rytou kresbou a podpisom, fľašky na tuš s rytými kresbami, venovaním a podpisom Kálmána Tichyho, husle s venovaním a rytým autportrétom a mnoho ďalších zaujímavých predmetov a darov. Cenným zbierkovým predmetom z fondu múzea bola pamätná medaila in memoriam udeľená v roku 1973 Kálmánovi Tichymu Banickým múzeom v Rožňave.

Projekt Výstava s katalógom Kálmána Tichyho zahŕňal aj vydanie plnofarebného katalógu v slovenskom a maďarskom jazyku.

Banické múzeum v Rožňave v roku 2018

(Pokračovanie z 1. strany)

Rok 2018, ktorý vyhlásilo Mesto Rožňava aj za Rok Kálmána Tichyho, sa okrem iného niesol v znamení niekoľkých projektov a podujatí zameraných na prezentáciu diela tohto významného rožňavského rodáka. V spolupráci s viacerými akťermi (OZ Pre partnerské mestá Rožňavy, Mesto Rožňava a viacerých jednotlivcov) boli zorganizované zaujímavé podujatia (tematické prednášky pre verejnosť, odhalenie pamätnej tabule, úspešná výstava a vydaný katalóg, ako aj zorganizovaná odborná konferencia s medzinárodnou účasťou).

Pre našich návštevníkov sme pripravili v Galérii Banického múzea v Rožňave 13 galerijných a múzejných výstav. V letnej sezóne bola sprístupnená Andrásyho obrazárň v Krásnohorskom Podhradí, kde bola prezentovaná výstava diel významného maliara Novohradu, Františka Gyurkovicsa, zo zbierok Novohradského múzea a galérie v Lučenci. Počas roka boli v partnerských múzeách predstavené návštevníkom aj naše vlastné výstavy.

Vo vlastnej réžii či v spolupráci sme zorganizovali zároveň aj niekoľko ďalších zaujímavých podujatí ako je Noc múzeí a galérií, veľkonočné a vianočné tvorivé dielne, letný múzejný tábor, Československý deň, rôzne prednášky,

a pod. O viacerých úspešných podujatiach a výstavách nájdete informáciu v jednotlivých článkoch týchto Múzejných novín.

Aj tento rok oceňujem a zároveň sa chcem poďakovať za plodnú spoluprácu s viacerými združeniami, záujmovými skupinami či jednotlivcami pôsobiacimi v Rožňave a jej okolí. Výborná spolupráca nášho múzea prebiehala s Mestom Rožňava, OZ Medza a OZ Pre partnerské mestá Rožňavy, Gemerským banickým spolkom Bratisvo, ako aj mnohými ďalšími. Dobrú spoluprácu chceme naďalej rozvíjať.

Banické múzeum v Rožňave pripravuje aj v nasledujúcom roku 2019 znovu výstavy, podujatia a prednášky, ktoré k nám do múzea, verím že opakovanne priťahnu Vás, našich návštevníkov. Hlavnou témou budúceho roka bude retro - obdobie socializmu, na ktorú sa bude viazať veľká časť našich aktivít. O pláne výstav a podujatí Banického múzea v Rožňave sa dozviete na poslednej strane Múzejných novín, na internetovej stránke múzea (www.banmuz.sk), prípadne facebookovej stránke múzea či na instagrame.

Budeme veľmi radi, ak budú naše aktivity ocenené Vaším záujmom a okorenene vzájomnou spoluprácou. Tešíme sa na Vašu návštevu.

Pavol Lackanič, riaditeľ

Odborná konferencia venovaná Kálmánovi Tichymu

Banické múzeum v Rožňave v spolupráci s Mestom Rožňava, OZ Pre partnerské mestá Rožňavy, Gemerským osvetovým strediskom a OZ Drázus zorganizovalo 24. októbra 2018 medzinárodnú odbornú konferenciu *Kálmán Tichy - významná osobnosť Rožňavy*, ktorá sa konala v priestoroch Gemerského osvetového strediska. Podujatie bolo vyvrcholením série podujatí konaných v Rožňave v rámci Roka Kálmána Tichyho 2018.

Konferencia privítala okrem štvorice domácich prednášateľov aj štyroch odborníkov z Maďarska, ktorí na nej odprezentovali pre nás pomerne málo známe a zaujímavé témy zo života a tvorby K. Tichyho. Sled zaujímavých prednášok bol plynulý a to aj vďaka zabezpečenému simultánnemu prekladu. Všetci prenášajúci vyčerpávajúco využili svoj pridelený čas, v rámci ktorého sa dotkli mnohých tém. Kálmána Tichyho vyobrazili ako tvorivého maliara, grafika, múzejníka, či publicistu. Poukázali taktiež naňho ako na spolupracovníka Márie Bartóky a nezabudli

opomenúť ani jeho spoločnú tvorbu s bratom Gyulom Tichym, aj v oblasti písania sci-fi poviedok. Konferenciu ukončila bohatá diskusia. V poobedňajších hodinách účastníci konferencie vzdali česť pamiatke rodine Tichyovcov na Mestskom cintoríne a na záver dňa sa zúčastnili prehliadky aktuálnej výstavy *Kálmán Tichy (1888 - 1968)* v Galérii Banického múzea v Rožňave. Na podujatí bola zároveň prezentovaná dvojjazyčná propagačná skladačka venovaná tejto významnej osobnosti Rožňavy.

Pavol Lackanič

Noc múzeí a galérií 2018 a Andrásyho deň III.

Banické múzeum v Rožňave bolo už tradične medzi takmer šesťdesiatkou múzeí a galérií na Slovensku, ktoré sa zapojili do každoročne organizovaného medzinárodného podujatia *Noc múzeí a galérií*.

Toto podujatie sa v Baníckom múzeu v Rožňave začalo už v piatok 18. mája 2018 **Andrásyho dňom III.** tentoraz zameraným na dopravu. Deti materských a základných škôl a rodiny s deťmi začali prichádzať hneď od skorého rána. Múzejníci ich previedli všetkými expozíciami v areáli *Zážitkového centra Sentinel* vrátane novej Expozície baníctva a hutníctva Gemera. Veľký záujem bol aj o prednášky venované téme historických vozidiel. Tí, ktorí bažili po väčšom množstve vedomostí, sa zastavili pri stánku s knihami a časopismi o doprave, alebo si prezreli dobové fotografie historických automobilov. Deti mali možnosť zúčastniť sa aj množstva ďalších aktivít. Najprv si na nádvorí prehliadli vystavené veterány, no už tradične bol veľký záujem o jazdu banským vláčikom. Mladšie deti si svoje zručnosti otestovali pri jazde zručnosti na odrážadlách, koloběžkách a bicykloch. Na stanovišti tvorivých dielní si vyrobili šiltovky a semafory, a následne sa naučili ako správne poskytnúť prvú pomoc. K záveru dňa si aj široká verejnosť mala možnosť vypočuť prednášky. Andrásyho dňa III. sa zúčastnilo 897 detí a dospelých.

Erika Hermélyi Gecelovská

Maliarske a grafické dielo Kálmána Tichyho

Je tichý zimný večer. Okná nízkych radových domov jednej zo starých rožňavských uličiek svietia do tmy teplým žltým svetlom. Čerstvo napadaný belostný sneh pokrýva strechy, cestu a drevený most cez potok Drázus. V pozadí obrysy striech poschodových domov hlavného námestia, osvetleného už elektrickým svetlom, pôsobia ako vysoká tmavá kulisa alebo ochranná hradba, spoza ktorej ako žiariaci prízrak vystupuje do výšky žltobiela strážna veža s čiernou strechou strácajúcou sa v tme. Ťažká tmavomodrá obloha veští ďalšie sneženie, ale mestské zákutia vďaka teplej žiare svetiel pôsobia napriek tomu útulne a slávnostne.

Tichy, K. - Zimný večer v Rožňave, akvarel, 22 x 17,5 cm

Túto, skoro vianočnú atmosféru zobrazil akvarelovými farbami na malý kúsok papiera rožňavský maliar Kálmán Tichy v roku skončenia strašnej prvej svetovej vojny, možno ako symbol vytúženého mieru a pokoja. Vytvoril tak hádam najpôsobivejšie výtvarné dielo s tematikou Rožňavy, ktoré spomedzi početných rožňavských vedút najvýstižnejšie charakterizuje atmosféru malebného gemerského mestčeka na začiatku 20. storočia.

Maliarske a grafické dielo Kálmána Tichyho patrí nesporne k najlepším výtvarným tradíciami Rožňavy. Najmä vďaka jeho rozsiahlej a tematicky rôznorodej grafickej tvorbe a veľkému počtu rožňavských vedút, v ktorých zachytil život svojho rodného mesta v každom ročnom období, ho možno považovať za najvýznamnejšieho rožňavského výtvarníka prvej polovice 20. storočia.

Kálmán Tichy sa začal venovať maliarstvu a grafike inšpirovaný tvorbou staršieho brata Gyula, renomovaného výtvarníka, profesora peštianskeho a neskôr rožňavského evanjelického gymnázia, ktorého rozsiahle grafické dielo možno zaradiť k vrcholným prejavom maďarského výtvarného umenia prvých dvoch desaťročí 20. storočia.

Po absolvovaní rožňavského gymnázia študoval Kálmán Tichy na súkromnej maliarskej škole Simona Hollósyho v Mníchove a od roku 1907 absolvoval v Budapešti vysokoškolské štúdium kresby a maľby pod vedením Viktora Olgyaia. V roku 1912 po udelení štátneho stipendia navštívil Benátky

a v rokoch 1913 - 1914 podnikol študijnú cestu do Dalmácie.

Po návrate sa usadil v Rožňave, kde otvára letnú maliarsku školu pre maliarov amatérov. Spolu s bratom Gyulom sa v roku 1914 zúčastňuje výstavy mladých umelcov v Budapešti, kde dosahuje veľký úspech a priaznivú kritiku denníkov hlavného mesta. Riaditeľstvo Múzea výtvarných umení (*Szépművészeti múzeum*) zakúpilo vtedy do svojich zbierok tri jeho práce s rožňavskou tematikou. V tom istom roku dostáva spolu s bratom pozvanie na medzinárodnú výstavu grafiky v Lipsku. Jeho tvorba neutícha ani počas prvej svetovej vojny, v ktorej bojoval ako kadet rotmajster 16. bansko-bystrického pluku. Tu vznikol obraz s tematikou bojov a 200 portrétov dôstojníckeho zboru.

Po skončení prvej svetovej vojny sa Kálmán Tichy vracia do Rožňavy, kde pokračuje vo svojej práci grafika a ilustrátora a zúčastňuje sa s úspechom výstav v Budapešti, Prahe, Lučenci, Rimavskej Sobote, Tornali, Bratislave, Komárne, Košiciach a v Rožňave. V rokoch 1923 - 1925 pracuje ako šéfredaktor miestnych novín *Sajó Vidék*, kde publikuje výzvu, v ktorej žiada obyvateľov o spoluprácu pri zdokumentovaní starých a vzácnych architektonických prvkov rožňavských domov. Často chodí po rázovitých gemerských dedinách, kde fotografuje a kreslí ľudovú architektúru a národopisné motívy. Na zasadnutí obnoveného Rožňavského kultúrneho spolku dňa 19. júla 1924 zvolili Kálmána Tichyho za nového riaditeľa Mestského múzea. Naďalej však zostával funkciou šéfredaktora, aktívne sa zúčastňoval činnosti Rožňavského kultúrneho spolku a kultúrneho života Rožňavy vôbec, organizoval prednášky z dejín umenia a s tematikou historických pamiatok Rožňavy a Slovenska.

Napriek týmto aktivitám neprestáva tvoriť i a venuje sa hlavne grafike, v ktorej badať výrazný príklon k secesii. Navrhol a zhotovil diplom pre Zväz slovenských výtvarných umelcov, a ako jeho člen sa zúčastnil výstavy v Leviciach. V lete roku 1925 začína reštaurovať veľký obraz Ferencza Paczku Smrť Attilu z roku 1885, ktorý bol umiestnený vo veľkej sále Mestského domu v Rožňave. V tom istom roku pripravuje návrhy na vydanie pohľadnic mesta. Tlačiareň *Sajó Vidék* vydáva 6 pohľadníc podľa jeho kresieb. Zobrazujú strážnu vežu, Brzotínsku a Podhradskú ulicu, gotický kostol s okolím, Medzimlynskú ulicu a garbiarske domy na Jovickej ulici. Ako nadšený zberateľ sa začal venovať aj etnografii, napriek priestorovým problémom rozširuje zbierku mestského múzea a neúnavne bojuje za jeho sprístupnenie verejnosti.

Po druhej svetovej vojne Kálmán Tichy zažíval vo svojom milovanom meste neustále vyhrážky a prenasledovanie. Sústavné útoky na jeho osobu a konflikty s vtedajšou mocou ho napokon prinútili v roku 1948 vyštábovať sa s manželkou do Budapešti. Spojenie so svojim rodným mestom však

neprerušil, s mnohými Rožňavčanmi naďalej udržiaval kontakty a od päťdesiatych rokov začal pravidelne navštevovať Rožňavu. Jeho blízky vzťah k mestu vyjadruje aj zachovaná korešpondencia s príbuznými a známymi a množstvo obrazov, kresieb a grafík, ktoré vytvoril počas svojich letných dovolenkových pobytov v Rožňave a na okolí. Stálou témou jeho tvorby sa stali uličky a zákutia milovanej Rožňavy, kam sa napokon vrátil po svojej smrti na večný odpočinok. Zomrel 26. októbra 1968 v Budapešti, pochovaný je spolu s manželkou a bratom Gyulom na rožňavskom cintoríne, v hrobe, pre ktorú sám navrhol originálny kamenný náhrobník inšpirovaný ľudovým rezbárstvom.

Kálmán Tichy, na počiatku svojej tvorby napodobňujúc svojho milovaného brata v maľbe i grafike, vytvára si v konečnom výsledku svojho neúnavného snaženia vlastný plnokrvný štýl grafických vedút a sociálno-kritickej grafiky, tak zriedkavý v našich podmienkach. Jeho bravúrna kresba prepracovaná najčastejšie v technike medirytiny a náročného leptu, sa v prevažnej miere venuje rodnému mestu zobrazenému v nespočetných variáciách. Tieto diela majú aj neoceniteľnú dokumentačnú hodnotu. Zachovali nám výzor starých zákutí nášho mesta, ktoré sa v posledných desaťročiach nenávratne a často zbytočne stratili. Vyjadrujú hlboký vzťah k rodnému kraju, k rodnému mestu s jeho neopakovateľnou atmosférou. Najčastejšou témou jeho rožňavských vedút je historické námestie s dominantou mesta - strážnou vežou, ktorej venoval aj niekoľko olejomalieb. Najznámejšou z nich je Pohľad na strážnu vežu v zime ponad oblúky kláštornej uličky, ktorej pravá strana dnes chýba. V snahe o dokonalú malebnosť témy, si v tomto prípade pomohol drobnou montážou: vežu jednoducho opticky posunul do ústia uličky, čo síce nezodpovedá realite, ale výsledok je neobyčajne pôsobivý. Obraz sa stal u Rožňavčanov takým populárnym, že maliar, aby vyhovel dopytu, musel urobiť niekoľko jeho kópií. Podobne to bolo s rozmernejšou olejomalbou Strážna veža v máji, na ktorej dominuje mohutný rozkvitnutý gaštan. Aj z tohto romanticky ladeného obrazu existuje viacero kópií rovnako, ako rozmnoženiny početných medirytín, zobrazujúcich Podhradskú, Čučmiansku, Normovú ulicu, ulicu Zeleného stromu, Troskové námestie, Soví hrádok, garbiarske domy na Jovickej ulici, Banskú stranu, krámký pod vežou a i.

V Budapešti sa Kálmán Tichy venoval prevažne zobrazovaniu mestských zákutí, významných stavebných pamiatok a rázovitých budapeštianskych trhov so šiatrami s trhovkyňami a kopolami zeleniny. Zobrazil aj početné a významné pamiatky historického Bardejova, mesta, odkiaľ pochádzala jeho manželka. Navštívil aj Vysoké Tatry a niekoľko ďalších slovenských miest (Banská Bystrica, Nová Baňa, Dobšiná, Košice a i.), ktoré rovnako zachytil vo svojich kresbách. Na jednom z jeho najpôsobivejších obrazov s touto tematikou je zobrazená časť dnešnej Alžbetinej ulice v Košiciach v pozadí sa majestátnym Dómom.

V jeho krajinomalbe dominuje

opäť rodné mesto a jeho okolie (Pohľad na Rožňavu z Kalvárie, Priehrada na Dedinkách, Pohľad zo Sorošky na Rožňavskú kotlinu s Lipovníkom a Krásnou Hôrku). Hrad Krásnu Hôrku a jeho zákutia zobrazoval často a v rôznych technikách.

Významnou časťou jeho tvorby boli portréty. Prvým modelom mu bol brat Gyula, neskôr hlavne manželka, ale aj známi a susedia, mnohokrát jednoduchí ľudia a deti. Zachovalo sa niekoľko detských portrétov zobrazených s nehou vlastnou tomuto jemu a kultivovanému pozorovateľovi napriek tomu, že vlastné deti nemal. Pre deti rád maľoval aj vymyslené postavičky z rozprávok. Zachovalo sa taktiež niekoľko jeho autportrétov z rôznych období jeho života.

Tichyho ako zreleho secesného výtvarníka zaujali aj japonské drevo-rezy; z tejto techniky vytvoril niekoľko kresieb a grafík. Najviac si obľúbil medirytinu a lepty, kolorované kresby s rozličnou tematikou od knižných ilustrácií a karikatúr až k sociálnym motívom (grafické listy Úžerník a Vojenský priemysel). Tieto diela dokumentujú jeho výrazný príklon ku grafickým technikám, ktoré výrazne zdokonalil a uplatnil najmä v neskorších rokoch v príklone k symbolizmu (Neprijemný sen). Nezanedbateľná je i jeho plagátová tvorba, niekoľko reklamných návrhov a ex librisov.

Od začiatku dvadsiatych rokov začína tvoriť diela s náboženskou tematikou v maľbe i grafike inšpirovaný grafikou Dürera a Rembrandta (Zázračný rybolov, Kalvária, Snímanie z kríža). Na objednávku vyhotovil aj niekoľko oltárnych obrazov pre kostoly v Maďarsku, spomedzi ktorých vyniká jedenásť obrazov kridlového oltára evanjelického kostola v obci Nagytarcsa. Na tomto oltári okrem náboženských a symbolických motívov zobrazil aj rodninu Martina Luthera. Pre hlavný oltár rímskokatolíckeho kostola v Lúčke pri Rožňave namaloval dva obrazy Sv. Ján na ostrove Patmos a Nanebovstúpenie Krista.

Veľkú cenu majú aj jeho dokumentačné kresby dekoratívnych prvkov dolnozemskej a gemerskej ľudovej architektúry, priečelí vidieckych murovaných domov, drevených brán a drevených ľudových náhrobníkov, ktoré vyšli knižne v roku 1991 v Budapešti s textami Jánoša Thaina pod názvom *Kisalföldi és Gömöri népi építészet* (Ľudová architektúra Malej dunajskej nížiny a Gemera).

V roku 1979 bola v Maďarskej národnej galérii v Budapešti súborná spomienková výstava oboch bratov Tichyovcov. Po dlhých rokoch nezaujmu a zabudnutia bolo dielo týchto gemerských maliarov znovu vysoko ocenené. Po dvoch menších výstavách v rožňavskej galérii začiatkom 90. rokov táto výstava doposiaľ najkomplexnejšie predstavuje súborné dielo Kálmána Tichyho zachované v depoziároch Banického múzea v Rožňave, doplnené odkúpenou pozostalosťou od bardejovských dedičov a niekoľkými zapožičanými dielami z majetku Mesta Rožňava, ale aj mnohých Rožňavčanov, ktorí svoje obrazy a predmety súvisiace s autorom zapožičali výlučne pre túto jubilejnú výstavu.

Edita Kušnierová

Úloha Československej armády pri začleňovaní Gemera do ČSR

Československá armáda vznikla na báze légii, ktoré bojovali v Rusku, Francúzsku a Taliansku. Československé légie sa počas 1. svetovej vojny formovali ako armáda doposiaľ neexistujúceho štátu. Tvorili sa z miestnych krajanov a zajatcov z R-U armády českej a slovenskej národnosti. V zahraničí tvorili počet asi 90 000 vojakov. Legionári sa stali základom novej československej armády.

Krátko po vzniku Československa bola situácia v rámci celého štátu chaotická. Od začiatku novembra 1918 na pokyn budapeštianskej vlády vznikali maďarské národné rady (Rožňava 1.11.1918, Tornaľa 4.11.1918). Následne miestne národné rady zakladali občianske stráže a národné gardy, ktoré až do príchodu československých

jeho obyvateľstvo prevažne maďarskej národnosti ho považovalo za okupačné vojsko.

Vojaci do príchodu žandárov suplovali aj policajnú službu v regióne. Od novembra 1918 československí žandári postupne obsadzovali maďarskými žandarmi opustené stanice smerom od moravských hraníc do vnútrozemia

ný súhlas, aby z rôznych vážnych dôvodov Československo zaujalo územia dovtedy obsadené Maďarskom. Nová demarkačná čiara bola vytýčená tak aby sa uvoľnili významné železničné uzly: Bánréve, Miškovec, Slovenské Nové Mesto, Čop, čím sa uvoľnila trať Dobšiná – Rožňava - Bánréve.

Presun vojsk na demarkačnú čiaru začal dňa 29. apríla 1919. Vojenskej operácie sa zúčastnila aj rožňavská posádka 32. pluku talianskych legionárov. Pluk spolu 31. a 35 legionárskym plukom vytvoril 6. legionársku divíziu, ktorá mala za úlohu obsadiť priestor od rieky Bodrog po Miškovec. 30. apríla obsadili legionári Putnok a 1. apríla dorazili do Sajószentpéteri, kam prišli zástupcovia mesta Miškovec so žiadosťou, aby československé vojská obsadili Miškovec. Dňa 2. mája bol Miškovec obsadený bez boja.

Maďari po dohode s Rumunmi o zastavení postupu Rumunov na rieke Tisa stiahli svoje zálohy a získali značnú prevahu. Dňa 20. mája začali maďarskí bolševici ofenzívu. Zahájili útok na pozície v Miškolci v úseku Kisgyőr. Po celodennom boji boli príslušníci čsl. armády prinútení k ústupu z Miškova. Pokus o znovudobytie Miškolca sa nevydaril a dokonca boli prinútení

k ďalšiemu ústupu smerom na Sajószentpéter až Edelény. 30. mája zahájili Maďari všeobecnú ofenzívu na celom slovenskom fronte. Maďarská armáda bola početnejšia a bola veľmi dobre organizovaná, s lepšou vojenskou výzbrojou a výstrojom.

Vojenská jednotka, uprostred s veliteľom (v brigádirke pri múre)

Od 31. mája došlo aj k významnej zmene vo vedení čsl. vojska. Vypršala zmluva s talianskou misiou a tak od 1. júna prevzala vedenie francúzska misia. Plukovník Angion odovzdal vedenie majorovi Prignotovi v kancelárii poštového úradu v Rožňave. Vojská III. brigády sa zatiaľ pozvoľným, strategic-

ky premysleným ústupom presunuli k Tornaľa a blížili sa k Plešivcu. Medzitým sa v Rožňave úradu chystali na prípadnú evakuáciu do Spišskej Novej Vsi. Vojská sa neustále približovali smerom na Rožňavu. Od 8. júna bojovali čs. vojská v okolí Plešivca na línii Čoltovo – Dlhá Ves. Ďalší ústup bol vykonaný dvomi smermi – cez Jelšavu na Muráň a cez Silickú planinu cez Gombasek a Slavec smerom na Rožňavu. Vzhľadom na to, že čs. delostrelectvo ustupovalo cez Stútnik, tak musela čeliť III. brigáda maďarským jednotkám bez delostreleckej podpory. Dňa 11. júna 1919 zahájili Maďari boj o Rožňavu. Vojsko pokračovalo v ústupe smerom na Betliar.

Keď vstúpili maďarské bolševické vojská do Rožňavy, tak ich zo strany miestnych obyvateľov čakalo veľkolepé uvítanie. Vďaka tomu sa bolševici v Rožňave nedopúšťali násilností ani plieneniu ako to bolo vo zvyku v iných mestách. Ale zato spôsobili mestu škody iným spôsobom. Skupovali všetky potraviny z obchodov a skladov, čím mesto zostalo úplne bez zásob. Za všetko platili výhradne s bielymi papierovými bankovkami tzv. fehér hasú bankó (doslovný preklad bankovky s bielym bruchom). Tento nútený obeh bolševických bankoviek najviac poškodil obyvateľstvo.

Československé vojsko ustupovalo na sever z Betliara k Veľkej Polome. Čsl. Oddiely zaujali svoje pozície a dochádzalo k intenzívnym prestrelkám s maďarskými hliadkami. Tieto prestrelky vyvrcholili 13. júna kedy maďarská delostrelecká batéria intenzívne páliła na výšinu nad Malou Polomou z pozícií pod rožňavskou banskou kolóniou. Do bojov zasiahol aj maďarský obrnený vlak, ktorý sa dostal cez Henckovce až k Vlachovu. Čsl. delostrelci sledovali vlak a páliła na jeho pozície. Posádka vlaku sa preto rozhodla stiahnuť späť smerom na Rožňavu. Čsl. vojská boli zahnané na sever od obce do kopcov po oboch stranách Súľovského potoka. To bol aj zároveň posledným úspechom maďarskej červenej armády.

Veliteľstvo východnej armády vytvorilo tzv. provizórnu divíziu, ktoré

Priemyselné podniky na Gemeri počas 1. ČSR

Po vzniku Československa nový štát v hospodárskej politike od začiatku presadzoval, aby v oblasti priemyslu museli prejsť modernizáciou všetky odvetvia, vrátane stagnujúcich podnikov a zaostávajúcich odvetví. Až do obdobia svetovej hospodárskej krízy štát preferuje liberálny prístup v oblasti hospodárskej politiky, t.j. nezasahuje výraznejšie do vývoja podnikov so súkromným kapitálom.

Na Gemeri aj po vzniku 1. ČSR fungovalo niekoľko tradičných závodov, a ďalšie nové postupne vznikali. Najväčším problémom činnosti týchto podnikov po vzniku nového štátu – ČSR bola strata dovtedajších trhov a silná konkurencia z českých krajín, ktoré boli priemyselne výrazne rozvinutejšie ako slovenská časť. Tieto faktory sa významne podpísali najmä na ťažké prvé roky fungovania podnikov, potom nastalo oživenie, koncom 20. rokov 20. storočia pribrudené svetovou hospodárskou krízou, a následne hospodársky rozvoj podnikov, ktorý prerušili nátlakové zahraničnopolitické udalosti (Mníchovská dohoda, Viedenská arbitráž) voči ČSR. Význam priemyselných podnikov na Gemeri dokladá skutočnosť, že v nich bola zamestnaná veľká časť obyvateľstva. V období 1. ČSR môžeme hovoriť o niekoľkých dôležitých podnikoch.

Rimamuránsko-šalgótarjárska železiarska účastinná spoločnosť

Od roku 1900 sa najväčším podnikateľom v oblasti baníctva a železiarstva v Uhorsku stala Rimamuránsko – šalgótarjárska železiarska účastinná spoločnosť (RIMA), ktorá postupne získavala menšie podniky. Jej podniky zamestnávali pred 1. svetovou vojnou asi 15 tisíc pracovníkov. Po vzniku ČSR boli závody Rimavskomuránskej spoločnosti postupne odľudčené od správneho a finančného centra spoločnosti v Budapešti. Situácia sa skonsolidovala v roku 1922 uzavretím zmluvy Rimavskomuránskej spoločnosti medzi maďarskou vládou a ČSR. Dohoda zabezpečovala právnu a hospodársku jednotu maďarských a československých závodov. Sídлом spoločnosti zostala Budapešť. Spoločnosť mohla z Gemera pre zásobovanie svojich závodov v Maďarsku voľne dovážať banské drevo z vlastných lesov, vápno,

magnezit a železnú rudy. Týmto v ČSR získalo zamestnanie asi 6 tisíc robotníkov a vytvorili sa pracovné príležitosti v železiarňach v Ózde, pre ktorých prevádzku boli samotné gemerské železorné bane nevyhnutne potrebné. V roku 1930 bola zrušená obchodná zmluva a v nasledujúcom roku vydala vláda ČSR povolenie bezdevízového styku. Spoločnosť RIMA mohla do ČSR

Rožňava baňa - osobný automobil závodu, r. 1930

dovážať potraviny nakúpené v Maďarsku. Ich predajom získala prostriedky na financovanie prevádzky závodov v ČSR. Týmto spôsobom mohla zároveň vyvážať rudu do Maďarska. Platnosť tejto výpomoci sa predĺžila až do roku 1938.

Azbest Dobšiná

Jediným ložiskom azbestu v Gemeri, ktoré dosiahlo v období 1. ČSR hospodársky význam, je ložisko v Dobšinej. Najprv sa postavila skúšobňa, ktorá začala svoju činnosť 1. júla 1921. Až v rokoch 1925 – 1928, došlo k výstavbe závodu, ktorého prevádzku zahájili

začiatkom apríla 1928. Technológiu ťažby, od začiatku dobývania, určovalo uloženie ložiska a tvrdosť jeho výplne. Úroveň poznania úpravnických pochodov a stupeň rozvoja iných priemyselných odvetví, si vyžiadala zavedenie technológie, výsledkom ktorej bolo získavanie dlho vláknitých azbestov. Technológiu úpravy suroviny v priebehu rokov zlepšovali.

Magnezit Jelšava

História magnezitu v Jelšave siaha do konca 19. storočia, kedy bol v oblasti Dúbrava nájdený magnezit; nerast, ktorý bol v tom čase vyhľadávaný po celej krajine. 28. októbra 1918 vznikla

Akčným výborom na záchranu papierne, postupne dochádzalo k rozšíreniu strojárňou vybavenia papierne. Bolo to v rokoch 1927 – 1928 keď sa začalo s budovaním 4 parných kotlov na tlak 32 atp a zauhľovania. Bola postavená nová turbína od výrobcu koncernu ŠKODA, spojená s priamym ozubovým prevodom a novým drevobrusom o výkone 32 m² za 24 hod. Realizovalo sa zvýšenie výroby grafických papierov z 1600 – 2000 kg/8 hod. na 2800 – 3200 kg/8 hod. V roku 1929 nastúpil za generálneho riaditeľa Ing. Bohumír Janata. Jeho snahou bolo, aby ako splnomocnenec banky čo najviac minimalizoval dopad hospodárskej krízy. Po rokoch prekonanej krízy sa výroba začala stabilizovať a nasledujúce roky pre papieriň zaznamenali maximálny prínos. Dochádza k zvyšovaniu exportu papiera do ďalších krajín, napríklad aj do Indie a Číny. Rýchlosť papierenského stroja PS IV sa zvýšila z doterajších 120 m/min., čo znamenalo až 10 ton papiera za zmenu.

Celulózka Gemerská Hôrka

Celulózka v Gemerskej Hôrke bola založená v roku 1882 a tradične produkovala celulózu pre papierne v Slavošovciach. Po vzniku Československej republiky Slavošovce i Gemerská Hôrka zostali na území Slovenska, čo znamenalo aj stratu trhov a svoju produkciu musela teda Slavošovská papieriňa orientovať už na nový československý trh. Na ňom však mali významné postavenie české papierne, na Slovensku sa výroba obmedzovala. V roku 1923 odkúpila akcie bývalej spoločnosti EMP Agrárna a priemyselná banka v Brne. Výsledkom vyjednávanía bolo, že štát na modernizáciu papierne poskytol subvenciu. Bolo to v dôsledku podniknutých krokov na záchranu fabriky a Celulózky v Ge-

Jelšava - ťažba v lome Dúbrava, 30. roky 20. storočia

nologické zariadenia. Kapacita závodu bola 26 tisíc ton slinku ročne. Skúšobná prevádzka nového závodu sa začala 16. septembra 1923 a od tohto dátumu sa datuje aj história súčasnej firmy.

Papierne Slavošovce

V medzivojnovom období fungovala papieriňa ako akciová spoločnosť Papierne Slavošovce. Po roku 1923 všetky účastiny bývalej spoločnosti papierne odkúpila Moravská priemyselná a agrárna banka so sídlom v Brne. Z poskytnutej subvencie vládou ČSR v roku 1927 na záchranu fabriky, vybojovanej

merskej Hôrke. V roku 1927 bola obom podnikom poskytnutá vládna subvencia v hodnote 18 miliónov Kčs; tá bola určená na modernizáciu papierne v Slavošovciach a rekonštrukciu a dostavbu celulózky v Gemerskej Hôrke. Za tri roky boli postavené nové objekty - varná s dvoma varákmi, kyselináreň, drevosekáreň, celulózový stroj, tri parné kotly a valcový parný stroj. Zároveň bola zrušená výroba baliaceho papiera. Tieto investičné akcie prispeli k zvýšeniu výroby v roku 1930 na 10 469 ton nebielenej celulózy.

Pavol Lackanič

Pavol Horváth

K najbohatším remeselníkom v Rožňave patrili mäsiari

V Rožňave v 15. – 16. storočí tvorili popri baníkoch významnú vrstvu obyvateľstva remeselníci. Takmer do konca 16. storočia malo mesto iba remeslá nevyhnutne potrebné pre život obyvateľstva alebo pre baníctvo a hutníctvo. Za krátky čas sa Rožňava zmenila na remeselnícke mesto s početnými cechmi.

Medzi najstarších remeselníkov v Rožňave patrili mäsiari. Produkovali najvyššie hodnotné produkty pre činnosť baníkov – loj a kožu. Cech vytvorili v roku 1597, kedy im články potvrdili richtár a rada mesta Banská Bystrica. Pre mesto mal tento cech veľký význam a po výrobkoch tohto cechu bol obrovský dopyt. Mäsiari nielen spracovávali mäso a zásobovali obyvateľov mesta potravinami, ale vyrábali aj dôležité produkty pre činnosť baníkov – loj na svietenie v baniach a kožu na výrobu kožených nádob pre vertikálnu banskú dopravu a na zhotovenie fleku – koženej zástery, ktorá chránila odev.

Mäsiari patrili medzi najbohatších remeselníkov v Rožňave a voči mäsiarom z iných miest mali výsadné postavenie. Príkladom je skutočnosť, že mäsiari z cudzích miest nesmeli na trh dovážať porazený dobytok. Museli ho doviesť živý, ukázať ho zástupcom cechu a až po ich schválení ho mohli v zariadeniach miestnych mäsiarov za poplatok poraziť.

Rožňavskí mäsiari zrejme často počítavali konkurenciu. Keďže cudzí mäsiari predávali svoje výrobky lacnejšie ako domáci, obrátili sa rožňavskí mäsiari na arcibiskupa Petra Pázmány

a žiadali, aby zakázal cudzím mäsiarom predávať mäso v Rožňave. Arcibiskup im v roku 1634 vyhovel, ale s podmienkou, že nebudú predávať mäso drahšie ako cudzí mäsiari, aby nepoškodili chudobných občanov. Rozdiel im malo uhradiť mesto.

Zaujímavá je aj skutočnosť, že podľa starodávneho zvyku sa cechy každoročne po voľbách predstavovali novozvolenej mestskej rade a richtárovi, ktorých pri tejto príležitosti obdarovávali rôznymi darmi. Mäsiari, hoci patrili k najbohatším cechom, sa pri tejto príležitosti nikdy neprejavovali.

Spomienkou na existenciu mäsiarskeho cechu v Rožňave sú cechové insignie a písomný materiál, ktoré sú evidované v zbierkovom fonde Banického múzea v Rožňave.

Veľmi zaujímavá je mosadzná zvolávacia tabuľka rožňavského cechu mäsiarov z roku 1774. Na tabuľke dominuje uprostred umiestnený, dosť nešikovne znázornený znak remesla – motív býka. Na zadnej strane je tabuľka opatrená schránkou štvorcového tvaru, ktorá je po obvode zdobená radom vyrytých hviezd. Schránka slúžila na uloženie správy.

Výučný list cechu mäsiarov, 1698

Zachovali sa aj dve pečatidlá rožňavského mäsiarskeho cechu z rokov 1748 a 1847, na ktorých v pečatnom poli dominuje rytý znak remesla – hlava býka.

Vzácnym písomným prameňom je výučný list cechu mäsiarov z roku 1698.

Znaky mäsiarskeho cechu sú dnes viditeľné aj na budove, ktorá v minulosti slúžila ako administratívna budova Markovej manufaktúry na spracovanie kože. Umiestnené sú v rohoch nad vstupnými portálmi. Budova je jednou z najvýznamnejších architektonických pamiatok obdobia klasicizmu na Slovensku. Dnes v nej sídli riaditeľstvo Banického múzea v Rožňave.

Výučný list cechu mäsiarov, 1698 (voľný preklad):

My, najstarší a nadriadení majstri ctihodného mäsiarskeho remesla v slobodnom kráľovskom meste banickom Rožňava v hornom Uhorsku, Lassar Weiser a David Möser, posielame všetkým majstrom a tovarišom v mestách a na trhoch svoje pozdravy, sme im k službám a prajeme všetko dobré. Oznamujeme im týmto otvoreným listom, že ctihodný mäsiarsky tovariš

menom Michael Kostyal nás poprosil o vystavenie vysvedčenia o svojom správaní sa, čo sme mu nemohli odmietnuť. Horevvedení oznamujeme všetkým majstrom a tovarišom, ktorých sa to týka, ktorým bude tento list ukázaný, že menovaný Michael Kostyal slúžil u nášho majstra Thomasa Fleischera 1 rok tak, ako sa na mäsiarskeho tovariša patrí a všetky služby vykonával tak čestne, verne, poctivo a slušne, že sa o ňom môžeme vysloviť len v dobrom.

Aj dlhšie by sme ho boli radi ponechali u seba, prejavil však vôľu skásiť štátie aj inde, prosíme preto pánov majstrov horevvedeného remesla, aby menovaného Michaela Kostyala prijali medzi seba ak ich vyhladá, umožnili mu vykonávať remeslo vedľa ostatných členov cechu a prejavovali mu dobrú vôľu aj v ostatných záležitostiach.

My sme ochotní to isté tiež priateľsky poskytnúť.

Kvôli väčšej dôveryhodnosti sme listinu potvrdili aj našou cechovou pečatou.

V Rožňave 16. februára 1698

Sylvia Holečková

obr. 1 - Dreveno-tabuľové hodiny, tzv. schildovky

fantázia nepoznala medze. Vyskytujú sa tu rôzne tvary: oválne, štvorcové, okrúhle, atď. Predstavme si okrúhly drevený rám s malovaným číselníkom na skle. Pri tých oválnych a štvorcových „malárii“ už maľovali krajinky, zátišia, a pod.

(Pokračovanie na 14. strane)

obr. 2 - Porcelánové sedliacke hodiny

Pečatidlo cechu mäsiarov, 1748

Pečatidlo cechu mäsiarov, 1847

Zvolávacia tabuľka cechu mäsiarov, 1774

Historické hodiny v Banickom múzeu v Rožňave I.: Sedliacke hodiny

Na základe skutočnosti, že som sa osobne podieľal na oprave historických hodín z Fondu národopis Banického múzea v Rožňave, som sa rozhodol napísať pre čitateľov Múzejných novín krátky článok o jednom zaujímavom type hodín, ktoré sa nazývajú *Schwarzwaldky*, alebo ako ich väčšina ľudí pozná ako *sedliacke* alebo *černoľské*. Tieto hodiny ukazovali väčšinou čas v kuchyniach sedliackych domčekov. Datovanie takýchto hodín nie je jednoduché, ale ako známe sa uvádzajú už od roku 1730.

Dôvodom tohto môjho výberu je, že múzeum vlastní vo svojej zbierke viacero takýchto hodín. Sú medzi nimi skoré - „schildovky“ - dreveno-tabuľové (Obr. 1), na ktorých sú vyobrazené rôzne ľudové motívy ako sú ruže, tulipány a iné motívy z prírody. Ďalší typ sú porcelánové (Obr. 2), ktoré sú z neskoršieho obdobia. Na týchto hodinách sú použité tiež kvetinové motívy, avšak farebné prevedenie je už doplnené zlatením. Z toho vyplýva, že tento typ hodín si mohli dovoliť trošku majetnejšie rodiny. Nasledujú tzv. tepané, čo zna-

mená, že predná časť hodín mala plastický motív vytepaný do tenkého, cca 0,5mm hrubého medeného plechu. Tu sa už používali viaceré typy motívov. Sú medzi nimi kupecké (kde majiteľ ťahá za sebou osla), poľovnícke (kde pes naháňa líšku) a pod. Vyrábali sa na požiadavku zákazníkov, alebo boli určené pre daný región. Samozrejme, aj tieto hodiny boli maľované, predsa jednofarebný medený plech, hoci aj tepaný, by neodovzdal tú svoju plnú krásu bez farby. Nasledujúce sú rámové sklenené (Obr. 3 a 4), kde už ľudská

Pripomenutie udalostí 21. augusta 1968

Rok 2018 bol vo všeobecnosti bohatý na výročia významných udalostí, od výročia revolúcie v rokoch 1848-49, cez vznik 1. Československej republiky v roku 1918, jej zánik v roku 1938, nástup socialistického režimu v roku 1948 až po príchod vojsk Varšavskej zmluvy na územie Československa v roku 1968. V Banickom múzeu v Rožňave sme si počas roka pripomenuli tie najvýznamnejšie, a to skrz spomienkový deň, výstavu a prednášky.

Banické múzeum v Rožňave si dňa 21. augusta 1968 pri príležitosti vpádu vojsk Varšavskej zmluvy, v rámci bojovej operácie Dunaj do Československa, zorganizovalo spomienkový deň spojený s premietaním filmového dokumentu amatérskeho kameramana Vojtecha Lazora. Originálny videozáznam s dĺžkou 5 min. 19 s bol zaznamenaný na 16 mm filmový kotúč. Jeho cesta do video archívu Banického múzea v Rožňave bola strastiplná, vzhľadom na proces normalizácie po augustových udalostiach na území Československa. Autor z dôvodu vlastnej bezpečnosti, držal kotúč niekoľko desaťročí v utajení a do múzea sa dostalo až koncom 80. rokov.

Filmový dokument zaznamenáva dôležité okamihy počas vstupu vojsk Varšavskej zmluvy do Rožňavy. Tie dorazili do mesta 21. augusta 1968 okolo 13.00 hod. Skupinke miestnych obyvateľov sa podarilo konvoj vchádzajúci do mesta po Košickej ulici zastaviť a svoj nesúhlas s prítomnosťou cudzích vojsk na našom území vyjadrovali aj hádzaním rôznych predmetov po vojenskej technike a vojakoch. Tento odpor vyúsťil do streľby najprv na Košickej ulici a v neskorších hodinách aj na Šafárikovej ulici pri budove hotelu Kras. Pri tejto streľbe bolo zranených spolu 6 osôb, a to vrátane detí. Videodokument zachytáva aj udalosti krátko po tragickom incidente, kedy sovietsky tank zachytil Štefana Ciberaja a priláčil ho k stene rodinného domu. Ten po prevoze do nemocnice podľahol následkom svojich zranení.

Vojenskej operácie Dunaj sa zúčastnili vojská Sovietskeho zväzu, Poľska, Maďarska a Bulharska. Vojská NDR sa bojovej operácie priamo nezúčastnili a Rumunsko sa nezapojilo vôbec. Vojenská technika sa pred začiatkom operácie označila bielymi pásmi. Biele pásy slúžili na odlíšenie sa od vojenskej techniky Československej ľudovej armády v prípade, že by došlo k stretom dvoch armád, mali byť stroje bez tohto označenia neutralizované. Československá armáda mala rozkaz nezasahovať do priebehu operácie Dunaj. Územie Československa bolo obsadené v priebehu 36 hodín. Následne Sovietsky zväz potreboval zlegalizovať pobyt cudzích vojsk na území Československa, v dôsledku čoho bola podpísaná Zmluva o dočasnom pobyte sovietskych vojsk v Československu. Na území Slovenska bola dislokovaná 30. gardová Irkutsko-pinská divízia s veliteľstvom vo Zvolene. Jej pluky a práporov rozmiestne-

né v posádkach vo všetkých krajoch: Bratislava, Nové Zámky, Komárno, Štúrovo, Zvolen, Sliac, Lešť, Rimavská Sobota, Kežmarok, Rožňava a Jelšava.

V Rožňave bol dislokovaný 126. gardový delostrelecký pluk. K odchodu sovietskych vojsk došlo až 26. februára 1990 na základe Dohody o odsune vojsk sovietskej armády medzi V. Havlom a M. Gorbačovom. Predpokladalo sa, že by mohli opustiť krajinu za 8 mesiacov, Sovieti to videli na 10 rokov, pre nedostatok bytov a kapacít v kasárňach v Sovietskom zväze. Rožňavu opus-

PREČO. – Jubilejná výstava eNRA Akadémie Rovás

Výstavnú sezónu 2018 v Galérii Banického múzea v Rožňave otvorila medzinárodná tvorivá komunita Rovás s výstavou eNRA. Jednal sa o jubilejný piaty ročník tejto výstavy; tento rok s názvom „PREČO“. Vernisáž sa uskutočnila 30. januára 2018 za prítomnosti a pod hlavnou záštitou Dr. Istvána Grezsu, splnomocnenca vlády MR, a pod záštitou Attilu Haraszti, generálneho konzula MR v Košiciach.

Výstava PREČO, ktorá zaplnila všetky výstavné plochy galérie rôznorodými výtvarnými dielami súčasných autorov, priťahla už na vernisáž veľký počet záujemcov. Svoje výtvarné diela predstavilo 21 autorov, z ktorých ôsmi mali samostatnú výstavu. Výstava bola prirodzenou ukážkou ovocia, o ktoré sa tento tvorivý tím pravidelne stará v letných táboroch a plenéroch na Slovensku, v Sedmohradsku a v Maďarsku. Pravidelné stretnutia a dočasné spoločenstvá týchto umelcov každý rok vytvárajú živú tvorivú atmosféru pre vznik nových inšpirujúcich diel, kde sa pri spoločnej tvorbe môžu stretnúť renomovaní akademickí maliari a sochári s menej skúsenejšími mladými výtvarníkmi a bez zbytočného rešpektu sa vzájomne inšpirovať.

Dôkazom toho bola aj tohtoročná výstava, kde svoju spolupatričnosť demonštrovali aj pri svojich umeleckých a štýlových odlišnostiach. Pre eNRA platí charakteristika, že uprednostňuje slobodné umenie a nezávislú kreativitu, ktorú nesmú ovplyvniť práve moderné trendy alebo nedostatok odbornosti. Podľa ich vlastnej definície, slobodným umením je pre nich ničím nespútaná nezávislá kreativita, ktorá sa neskrýva za pojem „súčasnú umenie“, a nevyhovára sa na subjektivismus.

Na vernisáži sme sa mohli stretnúť s týmito vystavujúcimi umelcami: Márton Barabás, akademický maliar, laureát Munkácsyho ceny z Bu-

tili poslední sovietski vojaci 22. decembra 1990.

Podujatia sa zúčastnilo okolo 50 návštevníkov, medzi ktorými bola aj rodina Š. Ciberaja. Po prednáške a premietaní filmu sa rozptýlala aj zaujímavá diskusia k téme, kde sa pamätníci podelili o svoje spomienky

a porozprávali ako vnímali 21. august 1968. Následne sa skupina vydala po stopách pamätných miest, ktoré ešte nesú stopy sovietskej okupácie. Na záver podujatia sa položili vence a zapálili sa sviečky pri pamätníku Š. Ciberaja.

Pavol Horváth

maliar z Budapešti; József Borsó Borisza, umelecký maliar z Košíc; Tamás Gaál, akademický sochár, laureát Munkácsyho ceny z Budapešti; László Kiss, akademický grafik z Encsa; Maya Kiss, akademická maliarka z Gabčíkova; László Nemes, akademický maliar zo Zalaegerszegu; István Orosz, akademický grafik, laureát Kossuthovej ceny z Budapešti; Szilvia Ponyiczki; akademická maliarka z Londýna a József Szurcsik, akademický maliar, laureát Munkácsyho ceny z Budapešti.

Táto široká plejáda renomovaných umelcov zároveň odpovedala aj na

Otvorenie výstavy eNRA

šíc; Ottó Szabó, akademický maliar z Košíc, Mátyás Zagiba maliar z Jovic; a Zoltán Zeman, grafik z Jágru.

Umelci, ktorí neboli na vernisáži, ale participovali na výstave prostredníctvom svojich diel sú: Lóránt Ágoston, akademický maliar zo Szegedu; Barnabás Bódis, akademický

otázku s bodkou na konci „PREČO“. Oni boli tou bodkou, ich umelecká prítomnosť vyjadřila dôraz na spoločnú otázku. PRETO. A preto boli aj tu v Rožňave so svojou megavýstavou vytvárajúc pre rožňavskú galériu jedinečnú atmosféru.

Gabriella Badin

Fond pre podporu umenia v roku 2018 z verejných zdrojov finančne podporil 9 projektov Banického múzea v Rožňave

U. fond na podporu umenia

Fond na podporu umenia je verejnoprávna inštitúcia zabezpečujúca podporu umeleckých aktivít, kultúry a kreatívneho priemyslu. Fond poskytuje finančné prostriedky aj na podporu činnosti múzeí, umeleckých aktivít a kultúry.

Banické múzeum v Rožňave, kultúrne zariadenie Košického samo-

správneho kraja, podalo v roku 2018 v rámci aktuálnych výziev a programov Fondu pre podporu umenia celkovo 11 projektov, z ktorých bolo podporených 9 a to sumou 25.910 eur, pričom spoluúčasť žiadateľa činila 2.092 eur. Múzeum podalo úspešné projekty v týchto podprogramoch: 5.2.1 Vedcko-výskumná a prezentačná činnosť, 5.4.1 Odborné ošetrovanie zbierkových predmetov a 5.4.2 Ochrana zbierkových predmetov.

V nasledujúcich článkoch si stručne predstavíme všetkých 9 podporených projektov.

Pánsky a dámsky bicykel zn. ES-KA z rokov 1936 - 1937 na výstave

Výstava Gemer v období 1. ČSR

V Banickom múzeu v Rožňave si uctili 100. výročie vzniku Československej republiky výstavou Gemer v období 1. ČSR. Výstava vznikla v spolupráci s Východoslovenským múzeom v Košiciach, Štátnym archívom v Košiciach - pobočka Rožňava, Gemerskou knižnicou Pavla Dobšinského v Rožňave a súkromnými zberateľmi. Výstavu v rámci projektu z verejných zdrojov podporil Fond na podporu umenia sumou 2.000 eur. Prevažná väčšina vystavených predmetov na výstave pochádza zo zbierkového fondu a z archívu Banického múzea v Rožňave a zastúpené sú fondy História I., História II., Militária a Numizmatika.

Od prvotnej myšlienky vytvoriť výstavu so zameraním na región Gemer v období prvej republiky po jej realizáciu ubehol zhruba rok. Za tak krátky čas ale vznikla zaujímavá výstava, ktorá prináša prierez rôznymi témami, viažucimi sa na náš región ako vznik ČSR, začleňovanie Gemera do ČSR, osobnosti, štátna správa, školstvo, vojenstvo, žandárstvo, spolkový život a hospodárstvo. Vystavené sú dobové repliky deklarácií, archívne materiály, listiny, úradné doklady, písací stroj čsl. výroby Olympia mod. 8, školské učebnice, ročenky Čsl. štátneho reálneho gymnázia v Rožňave, školské tablo, výzbroj a vojenská výstroj čsl. armády a maďarskej červenej armády Maďarskej republiky rád, uniformy, slávnostná žandárska prilba, hasičská uniforma Dobrovoľného hasičského zboru v Rožňave, bicykle čsl. výroby značky ESKA a mnoho ďalších zaujímavých predmetov.

Popri výstave prebiehali aj rôzne sprievodné podujatia - komentované prehliadky výstavy, prednášky pre ZŠ a SŠ a 13. novembra 2018 sa uskutočnilo sprievodné podujatie Československého dňa. V rámci Československého dňa sa uskutočnili dve prednášky pre verejnosť, prebehla komentovaná prehliadka výstavy s kurátormi výstavy

a podujatie bolo doplnené o ukážky dobových kostýmov. K výstave v rámci projektu bola vydaná aj propagačná skladačka so stručnými informáciami a dobovými fotografiami z 1. ČSR.

Vznik 1. Československej republiky sa považuje za jednu z najvýznamnejších udalostí 20. storočia a veríme, že výstava Gemer v období 1. ČSR je dôstojnou spomienkou tohto významného obdobia a že si nájde cestu aj do iných miest a obcí Gemera, keďže bola pripravovaná ako výstava putovná.

Pavol Horváth

Z vernisáže výstava Kálmán Tichy

Zrealizovaný projekt Kálmán Tichy - výstava s katalógom

V rámci prebiehajúceho Roka Kálmána Tichyho realizovalo Banické múzeum v Rožňave dve projekty viažuce sa k osobe Kálmána Tichyho. Prvým z nich bol projekt Kálmán Tichy výstava s katalógom, ktorého výstupom bolo zorganizovanie výstavy a vydanie katalógu k tejto výstave, podporil z verejných zdrojov Fond na podporu umenia sumou 6 000 eur, pričom účasť múzea bola 1270 eur. Výstava, ktorá bola v múzeu počas mesiacov september až október 2019 inštalovaná v Galérii Banického múzea v Rožňave, prezentovala tvorbu nielen jedného z najvýznamnejších maliarov a grafikov nášho regiónu, ale aj múzejníka, historika, etnografa a publicistu.

Projekt Výstava s katalógom Kálmána Tichyho zahŕňal aj vydanie plnofarebného dvojazyčného (slovenský a maďarský jazyk) katalógu v náklade 300 ks. K výstave boli realizované sprievodné podujatia (prednášky, komentované prehliadky, tvorivé dielne) predovšetkým pre žiakov a študentov základných a stredných škôl v Rožňave, ale aj z blízkeho okolia. Cieľom týchto podujatí bolo oboznámiť mladú generáciu s aktívnym životom

Eva Lázárová

a plodnou výtvarnou tvorbou Kálmána Tichyho. Zaujímavú výstavu ako aj krásny a pestrý katalóg ocenili mnohí návštevníci, ktorých táto téma oslovila.

Odborná konferencia zasvätená Kálmánovi Tichymu

24. októbra 2018 zorganizovalo Banické múzeum v Rožňave odbornú konferenciu *Kálmán Tichy - významná osobnosť Rožňavy*, na ktorej sa zúčastnilo viac ako 60 záujemcov z členov odbornej i laickej verejnosti. Konferencia sa konala ako finálne podujatie Roka Kálmána Tichyho 2018 a projekt múzea, ktorý zahŕňal okrem konferencie aj vydanie dvojazyčnej propagačnej skladačky (slovenský a maďarský jazyk). V zaujímavom programe konferencie vystúpilo spolu 8 odborníkov, ktorí sa venujú osobnosti a dielu Kálmána Tichyho, pričom polovica z nich do Rožňavy zavítala z Maďarska. Vďaka projektu bolo pre účastníkov zabezpečené kvalitné simultánne tlmočenie medzi oboma rokovacími jazykmi konferencie (slovenský a maďarský jazyk).

Podujatie podporil z verejných zdrojov Fond na podporu umenia sumou 2 000 eur, pričom na podujatí bola prezentovaná aj propagačná skladačka venovaná tejto významnej osobnosti Rožňavy.

Pavol Lackanič

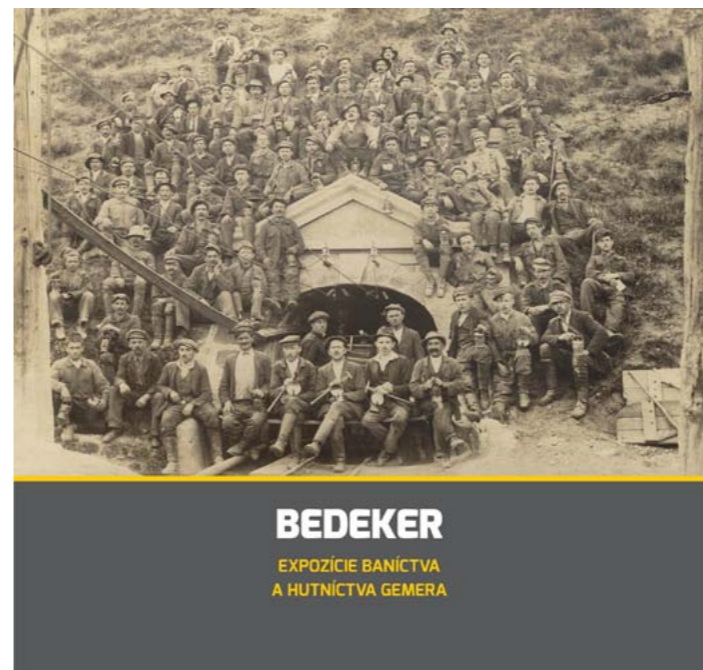
BEDEKER Expozície baníctva a hutníctva Gemera

Novovydávané BEDEKER Expozície baníctva a hutníctva Gemera poskytujú návštevníkovi, alebo čitateľovi, ucelený obraz o obsahu expozičnej formy textu, ale aj formou fotografií názorných zbierkových predmetov nachádzajúce sa priamo v expozičii. Tento sprievodca sprievodným slovom teda dáva návštevníkovi možnosť prehliadky expozičie bez prítomnosti lektora. Tiež je aj pro-

pagačným materiálom pre budúcich návštevníkov, aby vedeli čo môžu od múzejnej expozičie s tematikou baníctva a hutníctva očakávať.

Projekt podporil z verejných zdrojov Fond na podporu umenia sumou 2000 eur. Publikácia reprezentuje výlučne názor autora a fond nezodpovedá za obsah publikácie.

Jaroslava Neubauerová

BEDEKER
EXPOZÍCIE BANÍCTVA
A HUTNÍCTVA GEMERA

Panel s tlačidlami zvukov zvierat

Projekt Nielen vidieť, ale aj počuť

Jednou zo stálych expozičii Banického múzea v Rožňave je Expozícia prírody Slovenského krasu a priľahlých oblastí, zameraná predovšetkým na prezentáciu živej a neživej prírody Národného parku Slovenský kras a jaskyniarstva. Jaskyne predmetného územia boli v roku 1995 zaradené do svetového prírodného dedičstva Unesco.

V expozičii sa nachádza množstvo kvalitných preparátov živočíchov, rozdelených podľa biotopov (fauna tečúcich a stojacich vôd, biotop kultúrnej stepi, biotop intravilánov miest a dedín, lesné biocenózy, fauna škrapových poľí). Napriek tomu, že prírodovedná expozičia je našou najstaršou, preparáty sú vo veľmi dobrom technickom stave. Expoziciu navštevujú turisti z domova i zo zahraničia a je veľmi obľúbená u žiakov a študentov základných a stredných škôl, aj zo susedných okresov. Často ju navštevujú aj žiaci materských škôl.

V súčasnosti, keď sa všeobecne v múzeách preferuje a aj presadzuje interaktivita, sme radi, že vďaka realizovanému projektu *Nielen vidieť, ale aj počuť*, máme možnosť predstaviť návštevníkovi počas prehliadky i hlasy rôznych živočíchov. Okrem lesnej zveri sú tu prezentované rôzne druhy vtákov, známych i menej známych. Vo Volovských vrchoch sa nachádza najväčšie Chránené vtáčie územie v rámci Natura 2000 na Slovensku. Neďaleko Rožňavy pôsobí ornitologický stacionár na území Drienovskej mokrade. Tieto skutočnosti môžu tiež prispieť k zvýšenému

záujmu mladých ľudí o ochranu tejto v súčasnosti zraniteľnej časti našej prírody.

V expozičii sú vitríny s exponátmi zvierat doplnené interaktívnym zvukovým prvkom vo forme panelu s tlačidlami. Panel obsahuje vybrané názvy zvierat, ktoré sa nachádzajú vo vitríne. Po stlačení tlačidla sa toto zvukovité a spustí sa 5-10s zvukový záznam obsahujúci autentický zvuk zvierata. Ak sa počas prehrávania zvuku stlačí iné tlačidlo, prehrávaný zvuk sa zastaví a spustí sa novozvolený. Jedno stanovisko, nachádzajúce sa vo vstupnej miestnosti, je napojené na pohybový senzor, ktorý sa spustí pri prítomnosti návštevníkov v priestore. Touto inováciou sa prírodovedná expozičia ešte viac zaktualizovala a v rámci interaktivity spĺňa požiadavky súčasnej doby. Veríme, že to návštevníci ocenia a návštevnosť expozičie sa zvýši.

Projekt *Nielen vidieť, ale aj počuť*, podporil z verejných zdrojov Fond na podporu umenia sumou 3 000 eur, pričom spoluúčasť bola 340 eur.

Gabriela Kolesárová

A predsa sa točím... alebo kolovrátky v múzeu

Banické múzeum v Rožňave v roku 2018 znovu pripravilo projekt zacieľovaný na reštaurovanie a konzervovanie 12 kusov zbierkových predmetov - drevených kolovrátkov z fondu národopis, ktoré možno obdivovať pri návšteve Historického expozičie. Jedná sa o súbor drevených predmetov, ktoré si zaslužia našu pozornosť a po vhodnom reštaurátorskom zásahu by mohli nájsť uplatnenie nielen na rôz-

nych výstavách a tvorivých dielňach. Projekt reštaurovania kolovrátkov A predsa sa točím... podporil z verejných zdrojov Fond na podporu umenia sumou 2 000 eur, pričom spoluúčasť múzea je 137 eur. Vzhľadom na odbornú i časovú náročnosť je plánované ukončenie realizácie v máji 2019.

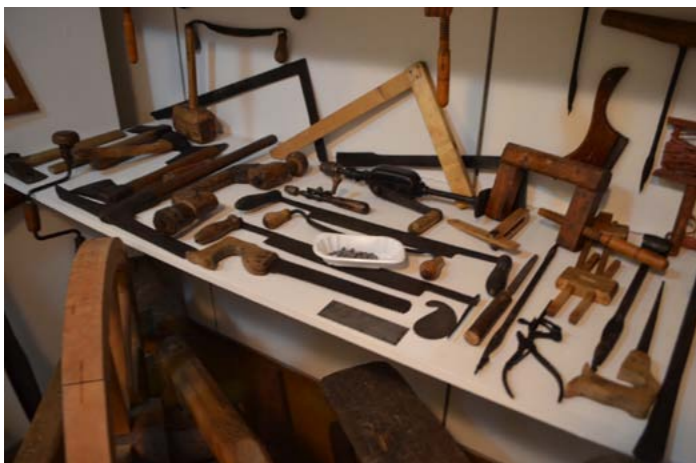
Pavol Lackanič

Fond na podporu umenia podporil v roku 2018 aj tri projekty Banického múzea v Rožňave zamerané na ochranu zbierkových predmetov a budov

Rok 2018 bol, z hľadiska projektov podporených z verejných zdrojov Fondom na podporu umenia (FPU), pre Banické múzeum v Rožňave veľmi úspešný. V oblasti ochrany zbierkových predmetov, objektov múzea, ktoré patria medzi národné kultúrne pamiatky, ako aj ochrany zamestnancov a návštevníkov, boli v roku 2018 podporené tri projekty (*Nedáme si spať zbierky! III.*, *Strážne oči a Nekazme si dojem*) z verejných zdrojov FPU celkovou sumou 8 910 EUR.

Projekt *Nedáme si spať zbierky! III.* je projekt zameraný na ochranu zbierkových predmetov uložených v jednotlivých expozíciách ako sú Expozícia prírody Slovenského krasu a príľahlých oblastí, Historická expozícia - prezentačný múzejný depozitár a v depozitároch v počte cca 13 000 kusov. Realizácia ochrany spočíva v za-

Ďalším dôležitým projektom bol projekt *Strážne oči*, ktorý riešil inštaláciu kamerového systému na objektoch Historická expozícia - prezentačný múzejný depozitár, Expozícia baníctva a hutníctva Gemera a Expozícia prírody Slovenského krasu a príľahlých oblastí - nádvorie Zážitkového centra Sentinel. Budova historick-

Deratizácia v Historickej expozícii

morení priestoru plynom, ktorý hubí škodcov - od hmyzu až po hlodavce. Nakoľko samotný proces sa musí re-alizovať za optimálnych klimatických podmienok, aby bol plyn čo najviac účinný, projekt sa realizoval na prelome augusta a septembra 2018. Výška podpory projektu bola vo výške 2 641 EUR a 5 %-né spolufinancovanie zo strany múzea bolo vo výške 139 EUR.

Monitorované nádvorie Zážitkového centra Sentinel

kej expozície bola zvonku dlhé roky devastovaná vandalmi, pouličnými umelcami a zlodejmi farebných kovov. Pevne dúfame, že daná investícia ich už odradí od ďalšieho vedomeho pustošenia národnej kultúrnej pamiatky. Celková výška podpory projektu zo strany FPU boli 4 237,00 EUR, pričom múzeum spolufinancovalo projekt vo výške 223,00 EUR.

Projekt *Nekazme si dojem!* Bol zameraný na inštaláciu závesného systému v Andrásyho obrazárni v Krásnohorskom Podhradí. V obrazárni od roku 2016, kedy prebehla rekonštrukcia elektroinštalácie a vymalovanie výstavých priestorov, múzeum každý rok inštaluje sezónne výstavy. Žiaľ už po dvoch sezónach sú steny plné dier po klincoch - preto sme sa rozhodli pre závesný systém Cliprail PRO, ktorý umožňuje zavesenie aj ťažších obrazov do 45 kg na bežný meter. Tým sa predídne zbytočnému poškodzovaniu vnútorných stien národnej kultúrnej pamiatky ako aj vystavovaných obrazov. Inštalácia závesného systému v obrazárni sa uskutočnila vo vlastnej réžii v novembri až po ukončení sezónnej výstavy. Fond na podporu umenia nám na realizáciu infraštruktúrneho projektu v obrazárni prispel sumou 2 032,00 EUR a spolufinancovanie múzea činilo čiastka 107,00 EUR.

Gejza Hermélyi

Závesný systém v Andrásyho obrazárni

Projekt OZ MEDZA Rožňava Baňa

V Rožňave koncom roka 2018 finišoval implementovaný medzinárodný projekt spolupráce medzi Maďarskom a Slovenskom, Interreg V - A Slovakia Hungary s názvom *Spolupráca a vytváranie sietí na ochranu spoločného priemyselného dedičstva „CONIN“*. Hlavným maďarským partnerom bol *Észak-Keleti Ártúr Kulturális Tudományos Közhazsnú Egyesület* a partnerom zo slovenskej strany bolo občianske združenie MEDZA, ktoré pôsobí pri Banickom múzeu v Rožňave. Výskumný tím OZ Medza počas posledných 16 mesiacov realizoval výskum každodenného života na Rožňava Bani z obdobia 2. polovice 20. storočia

Cieľ projektu „CONIN“, bol výskum a záchrana priemyselného dedičstva na Rožňava Bani, pričom pod ním je potrebné chápať architektonické, materiálne ako aj mentálne dedičstvo, tento zámer sa aj podarilo naplniť. Výsledky výskumu sú obyvateľom Rožňavy a širokej verejnosti prezentované viacerými výstupmi.

Medzi výstupy medzinárodného projektu „CONIN“, zo slovenskej strany patrí online výstava v troch jazykových mutáciách (maďarský jazyk, slovenský jazyk, anglický jazyk). Ďalší zo spôsobov prezentácie výstupov je výstava Rožňava Baňa - život a práca, ktorá je inštalovaná v priestoroch Galérie Banického múzea. Výstava na pozadí historických faktov, prostredníctvom množstva dobových fotografií, písomností a trojrozmerných predmetov pamätníkov prináša informácie

Jaroslava Neubauerová

3D vizualizácia Rožňava Bane

o rôznych oblastiach života na Rožňava Bani. Predstavuje nielen samotnú prácu baníkov, ale aj život na kolónii, banické školstvo, dychovku a tiež spôsob a miesta trávenie voľného času. Výskumníkom sa tiež podarilo získať aj unikátne fotografie zo zbierok súkromných osôb, ktoré ešte nikdy neboli prezentované verejnosti. Návštevníci tak uvidia, ako kedysi vyzerali napríklad objekty Rožňava Bane, ktoré sú dnes už dávnou minulosťou. Na výstave bol prezentovaný aj výstup výskumu prostredníctvom dokumentárneho filmu, ktorý obsahuje aj príspevky miestnych pamätníkov, ktorý na Rožňava Bani žili, alebo pracovali.

Posledným výstupom projektu, je vydanie dvojazyčnej publikácie o Rožňava Bani. Táto kniha obsahuje kapitolu, ktorá je venovaná aj príspevku od maďarského partnera - Železní muži z povodia Slanej, t. j. vplyv ťažkého priemyslu na obraz mesta a na obyvateľstvo v Miškolci a v Rožňave.

Medovníkarske remeslo v Rožňave

Medovníkárstvo je špecializované potravinárske remeslo zamerané na výrobu sladkého pečiva nazývaného medovník. Svoje korene má v Nemecku, kde v Norimbergu vznikol prvý medovníkársky cech v Európe. Svoju tradíciu má medovníkarske remeslo aj v Rožňave.

Pôvodne medovníkári spracovávali výlučne medové cesto z medu, ražnej alebo pšeničnej múky a vody. Presnú receptúru na jeho prípravu si veľmi prísne chránili a dokonca dedili z generácie na generáciu. Najdôležitejšou surovinou bol med. Od jeho kvality závisela nielen kvalita medovníkov, ale aj prestíž medovníkára. Cechové artikuly preto kladli dôraz na kúpu kvalitného medu a prísne zakazovali kupovať med od priekupníkov. Cesto sa vyrábalo do zásoby a skladovalo sa uložené v drevených debnách na tmavom mieste. Čím bolo cesto odstatšie, tým bolo zároveň kvalitnejšie. Kúsky tuhého cesta sa potom vtláčali do foriem. Známe boli rôzne typy foriem. V období, keď medovníkarske remeslo dosiahlo svoj vrchol, sa používali drevené vrezávané formy s rôznymi motívmi (náboženské motívy, deti v perinke, postavy v dobovom odeve, husári, koník, kohút, srdce, abeceda, motívy kvetov a pod.). Formy si často vyrábali medovníkári sami. Vrežávali ich hlavne z hrubokového dreva, pretože tie boli najkvalitnejšie. Medovníky z nich tak boli zdobené reliéfnym vzorom odlišným od formy.

Koncom 19. storočia začali medovníkári používať cukor, ktorý cesto zjemňoval, preto ho bolo možné vykrajovať. Tradičné medovníky tvorené v drevených formách sa po-

stupne začali vytrácať a do popredia sa dostali kovové formy na vykrajovanie. Postupne tak zaniklo i tradičné medovníkárstvo.

Majsterský list cechu medovníkárov a voskolejárrov v Rožňave, začiatok 19. storočia

Okrem výroby a predaja svojich výrobkov - medovníkov, sa medovníkari venovali aj voskolejárstvu a sviečkarstvu.

Na území Slovenska existovalo medovníkárstvo už v 14. storočí. Prvý medovníkársky cech v Uhorsku vznikol v Bratislave v roku 1619. V 17. - 19. storočí sa stali významnými strediskami medovníkárstva aj ďalšie mestá - Bardejov, Prešov, Trnava, Levoča, Košice, Banská Bystrica.

Rožňavskí medovníkári spočiatku nemali v Rožňave svoj cech. Boli členmi cechu v Bratislave, neskôr, v roku 1736 sa stali členmi cechu levočských medovníkárov a niektorí začiatkom 19. storočia i členmi košického cechu. Vlastný cech mali v Rožňave v roku 1820, kedy im boli 9. júna 1820 udelené cechové artikuly. Okrem medovníkárov z Rožňavy sa členmi tohto cechu stali aj medovníkari z iných miest. V roku 1822

mal cech približne 20 členov. Rožňavskí medovníkari však neboli so svojim privilegiom spokojní, pretože vôbec nevenovali pozornosť voskolejárstvu. Odlievanie, napr. sviečok z vosku, patrilo tiež k dôležitejšim činnostiam tohto cechu. Výhrady mali aj k stanoveniu dvojročnej učňovskej doby a tiež vandrovky.

Rožňava zohrala v minulosti vý-

znamnú úlohu v obchode s medom, významným artiklom obchodu bol aj vosk a voskové sviečky. Rožňavčania skupovali med zo širokého okolia a predávali ho nielen na domácky, ale i zahraničných trhoch. Svoje postavenie v obchode si chránili a proti konkurencii používali aj drastické metódy. Medovníkari, ktorí med ďalej spracovávali vo svojich dielňach, mohli med nakupovať výhodnejšie. Voskové sviečky z Rožňavy mali najlepšiu povest' v celej krajine. Až po rožňavských sviečkach nasledovali sviečky z Banskej Bystrice a z Nového Mesta nad Váhom, kde sa vyrábali v menšom množstve. Popri levočskej medovine bola najvýznamnejšia medovina z Rožňavy.

K medovníkarskemu remeslu v Rožňave sa viaže aj zaujímavý príbeh chudobného medovníkarskeho majstra Michala Šafránka zo začiatku 18. storočia. Mestská rada v Rožňave

mu v roku 1701 povolila vykonávať svoje remeslo napriek tomu, že svoju prácu vykonával mimo cechu. Umožnila mu piecť a predávať medovníky, aby mohol z tejto činnosti vyžiť a zo zvyšného príjmu si neskôr zaplatiť vstup do cechu. Z historickej tlače *Rozsnyói Híradó* (Rožňavský spravodaj) sa dozvedáme, že do zbierkového fondu Mestského múzea bolo v roku 1912 nadobudnutých niekoľko predmetov viazucích sa k medovníkarskemu remeslu v Rožňave. Získaných bolo jedenásť starých drevených medovníkárskych foriem, tridsaťdeväť medovníkárskych foriem z pozinkovaného plechu z 19. storočia, desať kusov medovníkárskych náradí, medený kotlík na namáčanie sviečok a drevená medovníkarská forma z 18. storočia s umeleckou rezbou.

Z uvedených predmetov sa podarilo zachovať 11 kusov drevených medovníkárskych foriem z 19. storočia. V súčasnosti sú evidované v národopisnom fonde Banického múzea v Rožňave.

V historickom fonde Banického múzea v Rožňave evidujeme pečatidlo a majsterský list rožňavského cechu medovníkárov a voskolejárrov. Pečatidlo z roku 1820 má na pečatnom poli rytý nápis v kruhovej forme v znení: SIG.D.PR.ROSNAUER LEB.U.WACHS.Z.H.LAADE. 1820. Uprostred pečatného poľa je rytý motív - nad tromi úľmi so včelami sa na

Pečatidlo cechu medovníkárov a voskolejárrov v Rožňave, 1820

krídlach vznáša zemegula, na ktorej stojí na ohnutej šablí mytologická postava s nad hlavou vejúcim závojom. Rúčka pečatidla je zo železa a má osemhranný tvar s valcovitým ukončením. Majsterský list z 20. rokov 19. storočia zachytáva historickú podobu mesta v podobe veduty Rožňavy od maliara, grafika, medirytca a učiteľa kreslenia Johanna Baumertha.

Formy spolu s pečatidlom a majsterským listom boli prezentované na výstave Tajomstvo medovníkarskeho srdca, ktorú pripravilo Východoslovenské múzeum v Košiciach. Výstava bola predstavená verejnosti v priestoroch Galérie Banického múzea v Rožňave v mesiacoch november 2018 - január 2019.

Sylvia Holečková

Forma medovníkarska drevená s abecedou, začiatok 19. storočia

Forma medovníkarska drevená s motívom kvetu, začiatok 19. storočia

Forma medovníkarska drevená s motívom koníka, začiatok 19. storočia

Vedeli ste ?

Bryndziareň (Túrógyár) v Rožňave

V súvislosti s rodinou Markóovou sa nám Rožňavčanom spája predovšetkým Markóova manufaktúra na výrobu kože.

Málokto tuší, že Aladár Markó, ktorý býval s rodinou na dnešnom Námestí baníkov (v budove, v ktorej sa dnes nachádza kníhkupectvo), vyrábal pred 2. svetovou vojnou veľmi chutnú bryndzu. Vzadu vo dvore mali kanceláriu a laboratórium, kde skúšali, ako sa bryndza vyrába. Keď na to prišli, otvorili si prevádzku priamo v areáli svojho domu. Ovčí syr privážali na spracovanie povozmi zo Silice. Po niekoľko hodinovom udení vznikla chutná bryndza s nezameniteľnou chuťou. Ako spomína dcéra A. Markó, pani Vera, odvtedy takú jedla len

jediný raz, v Poľsku. V prednej časti domu mali obchod, kde čerstvú bryndzu predávali. Popritom ju prevážali v drevených súdkoch vlakom do Budapešti.

A. Marko bol počas vojny v zajatí vo Francúzsku. Keď sa po vojne dostal na slobodu, jeho známi ho žiadali, aby sa nevracal domov, že privedú za ním aj jeho rodinu. On sa však vrátil kvôli tomu, že sa treba postarať o bryndziareň a obchod. Po návrate zistil, že už nemá nič, ani prácu. Po vojne, keď sa život začínal pomaly vracáť do starých koľají, sa diali takéto veci, že človek mohol prísť o všetko, dokonca nemohol ani vojsť do svojho domu. Aj po toľkých rokoch je to nepohopiteľné.

Praktická časť metodického dňa - ukážka pletenia košíkov z recyklovaného papiera

Metodický deň v Galérii Banického múzea v Rožňave

V Galérii Banického múzea v Rožňave sa uskutočnil metodický deň regionálnej výchovy pre učiteľov prvého stupňa ZŠ Ul. pionierov v Rožňave. Výuka regionálnej výchovy sa na školách stáva čoraz väčšou prioritou a preto medzi múzeom a školami, resp. pedagógmi, rastie aj záujem o tento typ spolupráce. Pripravili sme pre pedagógov špeciálny program, ktorý sa viazal jednak na banické tradície mesta, ako aj na tradície gemerského vidieckeho života. Tieto dva segmenty sú totiž vo výchove regionálneho povedomia viac než určujúce.

Metodický deň pozostával z teoretickej a praktickej časti, ktoré pripravila a viedla múzejná pedagogička Gabriella Badin. V teoretickej časti si účastníci metodického dňa mohli v podaní Gabriely Kolesárovej vypočuť prednášku s prezentáciou o kultovom

obrazce rožňavskej Metercie, ktorá popisuje detaily stredovekého banického remesla a života v rožňavských baniach. Prednášku o košíkárstve na Gemeri pripravil Martin Kováč; v rámci nej sa pedagógovia oboznámili s históriou a súčasnosťou košíkárstva.

S prednáškou o košíkárstve úzko súvisela praktická časť metodického dňa. Tu si účastníci mohli pod vedením Alice Dobosovej prakticky vyskúšať pletenie z papiera. Vyrobili si svietnik a vyskúšali niekoľko foriem pletenia. Osvojenú techniku môžu následne uplatniť aj na hodine regionálnej výchovy.

Metodický deň mal medzi pedagógmi dobrý ohlas. Ocenili odbornosť s praktickým zameraním, ktorá bola orientovaná na výuku malých škôlok. Podujatie prispelo k užšej spolupráci medzi školou a múzeom.

Gabriella Badin

Rok 2018 v číslach

Od januára až do konca novembra 2018 Banické múzeum v Rožňave navštívilo takmer 15 300 návštevníkov. Galériu Banického múzea v Rožňave, kde sú verejnosti prezentované najmä vlastné a prevzaté výstavy, uskutočňujú sa besedy a prednášky, či odohrávajú múzejno-pedagogické hodiny a tvorivé dielne, navštívilo 5 653 návštevníkov, z toho bolo 795 študentov, ktorí sa zúčastnili prednášok, alebo si prišli pozrieť niektorú z výstav. Oblúbených tvorivých dielní sa zúčastnilo 2 095 detí a za najúspešnejšie podujatie odohrávajúce sa v Galérii Banického múzea v Rožňave čo do počtu zúčastnených možno považovať celoročne prebiehajúci cyklus podujatí, prednášok a výstav *Kálmán Tichy (1888 - 1968)* v rámci *Roka Kálmána Tichyho*.

V Zážitkovom centre Sentinel, do ktorého patria expozície Banské pracoviská, Čas pary ale najmä novootvorená Expozícia baníctva a hutníctva Gemera, sme tento rok až do konca novembra privítali 4 673 návštevníkov, z toho 860 zahraničných, najmä z Maďarska a Českej republiky. Najúspešnejším podujatím v prípade návštevnosti bolo podujatie organizované pre deti materských a základných škôl, a pre rodiny s deťmi, *Andrássyho deň III.*, ktorého sa zúčastnilo 897 záujemcov. Na samotej *Noci múzeí a galérií 2018* sme zaznamenali 425 návštevníkov. Tento rok sme v múzeu oslávili aj *Deň detí* a zúčastnilo sa ho 160 detí z mater-

ských a základných škôl či rodiny s deťmi. Odhladnuc od týchto podujatí Zážitkové centrum Sentinel prilákalo 1 515 študentov. Za „najsilnejší“ mesiac v roku 2018 v tejto expozícii Banického múzea v Rožňave možno jednoznačne označiť august, počas ktorého sa návštevnosť vyšplhala na číslo 623.

To isté platí aj pre Expozíciu prírody Slovenského krasu a prilahých oblastí. V auguste túto expozíciu navštívilo 507 záujemcov. Celkovo v tomto roku až do novembra v expozícii evidujeme 3 546 návštevníkov, z toho 394 zahraničných a 935 študentov.

Historická expozícia Banického múzea v Rožňave zaujala 887 záujemcov, väčšina zo 167 zahraničných návštevníkov bola z Maďarska. Z celkového počtu návštevníkov v tejto expozícii bolo 439 študentov.

Poslednú expozíciu Banického múzea v Rožňave, Andrássyho obrazárňu, ktorá je v priebehu roka otvorená počas piatich letných mesiacov, navštívilo takmer 500 návštevníkov. Záujem o túto prevádzku prejavilo 78 študentov a 67 zahraničných návštevníkov. Aj v prípade tejto expozície možno august považovať za mesiac s najvyššou návštevnosťou, kedy návštevnosť dosiahla číslo 142. Čísla návštevnosti v tomto článku je potrebné stále vnímať ako neúplné, keďže v čase jeho napísania má múzeum posledný mesiac roka 2018 ešte pred sebou.

Erta Hermélyi Gecelovská

Seminár Alexander Müller (1868 – 1950) bankský inžinier, život a dielo

Tento rok sme si pripomenuli 150. výročie narodenia Ing. Alexandra Müllera, všestranne nadaného bankského odborníka, ktorý ovplyvnil nielen vývoj baníctva na Gemeri, ale mal veľké zásluhy aj pri vzniku Banického múzea v Rožňave. Práve on totiž vyhotovil projekt budovy na Šafárikovej ulici č. 43, v ktorej má naše múzeum svoju najdôležitejšiu expozíciu – Expozíciu baníctva a hutníctva Gemera. Múzeum si v spolupráci s Gemerským banickým spolkom Bratstvo pamiatku tejto významnej osobnosti pripomenulo zorganizovaním odborného seminára, ktorý sa uskutočnil 6. apríla 2018 v galérii múzea.

Po slávnostnom otvorení podujatia riaditeľom múzea, Pavlom Lackanikom, v úvodnej prednáške Karol Tomáš predstavil účastníkom seminára osobnosť Alexandra Müllera a jeho životné osudy. V poradí druhá pred-

náška vysvetľovala vznik a históriu účelovej budovy Banického múzea v Rožňave, ktorú pripravila Jaroslava Neubauerová. Peter Štefanča v tretej prednáške v stručnosti opísal históriu Rimamuránsko-Šalgótarjárskej železniarskej účastinnej spoločnosti s dôrazom na jej aktivity v Rožňave. V predposlednej prednáške sa Norbert Mogyorósi venoval histórii baníctva v oblasti Železníka a Rákoša v období, keď tam pôsobil A. Müller. Sériu prednášok zakončila Gabriela Kolesárová predstavením banickej monografie Gemera z roku 1907, pri príprave ktorej zohral Ing. Müller významnú úlohu. Všetky prednášky odzneli v slovenskom aj maďarskom jazyku s tlmočením Árpáda Laca a seminár uzatvárala podnetná diskusia.

Okrem množstva odborníkov a priaznivcov baníctva zo Slovenska aj Maďarska prijala pozvanie na podujatie aj právnička Ing. Müllera, pani Marietta Rošková s rodinou, žijúca v Budapešti. Pani Marietta bola mimo-

Právnička A. Müllera, pani Marietta Rošková s manželom na seminári

riadne nápomocná pri prípravách seminára, vďaka jej pomoci sme sa z ich rodinného archívu dozvedeli množstvo doteraz neznámych informácií o A. Müllerovi. Poskytla aj rôzne fotografie a dokumenty a keďže množstvo predmetov viazucich sa k tejto osobnosti uchováva aj múzeom, bolo možné vytvoriť menšiu výstavku s trojrozmernými predmetmi a fotografiami, ktorá vhodne dopĺňala seminár. Vzácnym darom od pani Roškovej boli cestovné hodiny jej prastarého otca, ktoré pri tejto príležitosti venovala

múzeu. Táto hodnotná pamiatka na pána Müllera bola zaradená do zbierok Banického múzea v Rožňave a je vystavená v stálnej Expozícii baníctva a hutníctva Gemera.

Po zorganizovaní seminára o živote G. Eiseleho v roku 2016 išlo o druhé spoločné podujatie pripomínajúce osobnosti banickej histórie Gemera a veríme, že táto úspešná spolupráca múzea a Gemerského banického spolku Bratstvo bude pokračovať aj v budúcnosti.

Norbert Mogyorósi

Flóra podtatranskej oblasti – herbár z roku 1905

V zbierkovom fonde Živá príroda Banického múzea v Rožňave sa nachádza vzácny herbár Vidékünk Flóragyöngyeiből – Késmárk-Magastátra (voľný preklad: Z rastlinných perál našej krajiny – Kežmarok – Vysoké Tatry) z roku 1905, v koženej väzbe, ktorý má 158 strán. Jeho autorom je významný maďarský botanik zo Sedmohradská Gyula Erazmus Nyárády (1881 Nyárádtó - 1966 Budapešť), člen Rumunskej akadémie vied, nositeľ vyznamenania Štátna cena Rumunskej republiky.

Gyula Erazmus Nyárády po absolvovaní Učiteľského ústavu v Kluzi (Rumunsko) pokračoval v štúdiách na Pedagogickom inštitúte v Budapešti, kde získal diplom v odbore Prírodopis - zemepis. Už počas svojich vysokoškolských štúdií uskutočňoval výskumy flóry podtatranskej oblasti a získané poznatky publikoval v Budapešti v odbornom časopise Pedagogické listy v rokoch 1903-4. Po skončení školy sa dostal na vlastnú žiadosť na gymnázium v Kežmarku, kde učil 7 rokov (1904-11). Počas tohto obdobia sa už intenzívne venoval výskumnej činnosti a svoje poznatky publikoval v odborných periodikách Botanické štúdie a Maďarské botanické listy, vydávané v Budapešti. Je spoluautorom učebnice Prírodopisu, vydané v Kežmarku v roku 1909. V roku 1911 bol na vlastnú žiadosť preložený z Kežmarku do Marosvásárhely (Tirgu-Mures, Rumunsko), kde naďalej pokračoval vo svojej odbornej činnosti, a to aj po roku 1914, napriek vojnovým udalostiam prvej svetovej vojny.

Gy. Nyárády je autorom prvej maďarskej učebnice prírodopisu v Rumunsku, vydané v roku 1922, ktorá je podľa odborníkov v mnohých ohľadoch príkladom aj pre súčasné vyučovanie prírodopisu interaktívnou formou. Od roku 1922 pôsobil v Botanickej záhrade v Kluzi (Rumunsko)¹, kde významne prispel k odbornému rozvoju a zveľadeniu monumentálneho 13 závkového Kluzského herbára Flora Romaniae Exsiccata. V tom čase veľa publikoval predovšetkým v odbornom periodiku zariadenia, ale i v rôznych odborných časopisoch a zborníkoch nielen v Rumunsku a Maďarsku, ale i v Nemecku, Švajčiarsku a i. Medzi jeho najvýznamnejšie práce patrí Flóra Kolozsváru (Kluži) a okolia I.-IX., vydaná v rokoch 1940-44 v spolupráci s Rezső Soóom.

V roku 1948 sa Gy. Nyárády stal členom Rumunskej akadémie vied a bol poverený vedením 18 člennej redakčnej rady, ktorá spracovala Flóru

Rumunska I.-XIII. zväzkov, 1958. Na túto prácu sa podujal s príkladným odborným nasadením.

S menom Gy. Nyárádyho sa spája objavenie dvoch nových rastlinných rodov - Triplopelatum genus z Anatólie (1925) a Pietrosia (dnes Andrylia) z Východných Karpát (1963), ďalej 119 nových rastlinných druhov, početných poddruhov a variácií.

V roku 1953 mu bolo udelené vysoké štátne vyznamenanie Štátna cena Rumunskej republiky ako uznanie jeho mnohoročnej práce. Zomrel v Budapešti v roku 1966 ako 85-ročný. Pochovaný je v Kluzi (Rumunsko).

V úvode spomínanej herbár z roku 1905 venoval autor vtedajšiemu riaditeľovi kežmarského gymnázia Alexandrovi Belóczymu, kde v tom období Nyárády vyučoval. Vznikol teda v začiatkoch jeho odborného pôsobenia. Napriek tomu je vyhotovený veľmi precízne, prehľadne, až puntičkársky. Register rastlín je uvedený v abecednom poradí s uvedenými stranami podľa názvu a rodov rastlín zvlášť v maďarčine a zvlášť v latinčine. Pri každej rastline je uvedené miesto nálezu a dátum zberu. Všetko je písané ručne, veľmi úhladne. Mnohé z rastlín pochádzajú z vysokohorského prostredia, ako napr. Zelené pleso, Velická dolina, Kopské sedlo, Ždiarska vidla, ale i Kežmarské Žlaby a iné. Dodnes si zachovali pôvodnú farbu. Do zbierkového fondu Živá príroda Banického múzea v Rožňave bol herbár zapísaný v roku 1956. Akým spôsobom sa k nám dostal, už nevieme, ale sme veľmi radi, že medzi našimi zbierkami máme dielo z počiatkov odborného pôsobenia takého významného prírodovedca, akým Gyula Erazmus Nyárády nesporne bol.

1) Botanickú záhradu Alexandru Borza v Kluzi, založenú v roku 1920 a pre verejnosť sprístupnenú v roku 1925 navštívili v súčasnosti ročne okolo 150 000 návštevníkov, vďaka čomu patrí k najvýznamnejším turistickým atrakciám mesta.
Zdroj: internet

Gabriela Kolesárová

Aladár Markó, vľavo György (Juraj) Lőrincz, majiteľ potravín (dnes chátrajúca budova na rohu Čučmianskej ulice)

Parná pec

V minulosti si ľudia cesto na chlieb pripravovali doma a potom ho niesli upiecť do pekárne. Každý mal pri svojom pripavenú cedulku s menom. Poobede si ku pekárovi prišli po upečený chlieb. Pred 2. svetovou vojnou bolo v Rožňave asi 5 pekární. Pekári kúrili drevom, jedine Jozef Grieger mal v Rožňave pec na parný pohon.

Keďže parná pec bola výkonná, zásoboval chlebom nemocnicu, vojakov, knazský seminár. Pekáreň a obchod J. Griegera sa nachádzali na Šafárikovej ulici, oproti Košickej. Budova bola v roku 1978 zbúraná.

Za poskytnutie informácií a fotografiu ďakujeme p. V. Griegerovej.

Pekáreň a obchod Jozefa Griegera

Historické hodiny v Baníckom múzeu v Rožňave I.: Sedliacke hodiny

(Pokračovanie zo 6. strany)

Niečo o strojčekoch. Jedná sa o jednoduché hodiny s bitím na zvonček alebo na spirálovitý gong. Samozrejme, tie najjednoduchšie boli bez bitia, čo znamená že ukazovali len čas. Pri odbíjaní hodín, tie najstaršie typy stále odbíjali len celé hodiny. Boli len jednoduché; to znamená, že hodiny bolo potrebné natáhať každý deň. Boli poháňané medenou refazou. Záväžia rôznych tvarov boli odliate zo zliatiny. Pre nás sú najznámejšie šiškové záväžia, avšak tieto sa používali pri kukučkových hodinách. Ďalšie známe tvary záväžia: trpaslíci, ktorí sa držali reťaze; ďalej záväžia hruškovitého tvaru. Najrozšírenejšie boli vrúbkované a hladké záväžia, niekedy rôznej veľkosti. Bolo to z toho dôvodu, že pre bicíu časť sa používali ťažšie záväžia, nakoľko samotný mechanizmus musel odolávať väčšiemu odporu, ktorý vyplýval z dvíhania bicieho kladiva, dvíhania ramien a pružiny. Samotný mechanizmus bol

vyrobený v tých časoch z najdostupnejšieho a opracovateľného materiálu. Určite ste uhádli, že to bolo drevo. Do roku 1840 malo drevený mechanizmus až 2/3 hodín, neskôr ešte stále polovica. Pýtate sa, že prečo? Na začiatku výroby boli aj samotné hriadele boli vyrobené z dreva, neskôr ich nahradili železné hriadele. Ozubené kolesá boli vyrábané z mosadze.

A ako sa začala výroba týchto hodín? Schwarzwald (Čierny les) v Nemecku - ako aj z názvu vyplýva je región s dostatkom lesov a dreva a ako som už vyššie spomínal, na výrobu hodín sa používalo väčšinou drevo. Možno je zaujímavé, že tieto hodiny resp. časti strojčekov, nevyrábali hodinári. Náhradné diely strojčekov vyrábali v rodinách rodiny, ktoré boli cez zimu bez roboty (poľnohospodári, drevorubači, atď.). Takto si privyrábali nejaké peniaze navyše. Jedna rodina vyrábala hriadele, druhá ozubené kolesá, tretia mosadzné ložiská, ručičky, atď. Takto hodiny živili viaceré rodiny. Potom

obr. 3, 4 - Rámové sklenené hodiny

tieto diely skladali šikovnejší, zručnejší ľudia. Čiže strojčky boli vyrábané na „páse“ a potom sa doplňali predné časti - maľované drevené, medené, por-

celánové, sklenené, atď. No a nakoniec sa už hotové hodiny dostali do rúk obchodníkom, ktorí vandrovali a takto predávali „svoje“ výrobky. Samozrejme, v neskoršej dobe, sa predávali v kamenných obchodoch a už sa môžeme stretnúť aj s hodinami pod rôznymi výrobnými značkami.

Tomáš Herczeg

Denný múzejný tábor Prázdňinová bádatelia v Baníckom múzeu v Rožňave

V dňoch 30. júla - 3. augusta 2018 sa uskutočnil v Baníckom múzeu v Rožňave denný tábor pre žiakov ZŠ. Pracovníci múzea pripravili pre účastníkov zaujímavý interaktívny program zameraný na spoznávanie histórie a prírody Rožňavy a okolia.

Program tábora bol zameraný na vekovú kategóriu 7-11 rokov tak, aby bol pre ne nielen zábavný, ale aby získali okrem zážitkov aj nové vedomosti.

Počas piatich dní trvania tábora sa deti zúčastnili niekoľkých výletov do okolia, spoznali zaujímavosti nášho mesta, zblízka spoznávali tajomstvá múzea, a popritom si vyhotovili pekné vecičky v tvorivých dielňach.

Na úvod sme sa s deťmi vybrali po stopách Rožňavskej Metercie. Pán farár Jozef Markotán nám v Katedrále Nanebovzatia panny Márie ukázal originálnu vzácnu tabuľovú maľbu so stredovekými baníckymi a hutníckymi výjavmi. Následne sme sa vybrali pešo do obce Čučma, na miesto, ktoré je pravdepodobne vyobrazené na spomínanom obraze. Pozreli sme si staré banské diela, ako aj novovybudované banské mechanizmy, ako napr. gápel. V Čučme bol našim sprievodcom pán starosta Alexander Szóllós, ktorý nám porozprával o bohatých baníckych tradíciách obce, ukázal nám starú kresanicu (štolňu kresanú ručne železkom a kladivkom) nad obcou, kde pravdepodobne dobývali zlato a striebro. Popísal nám aj iné druhy rúd, ktoré sa tu kedysi dobývali. Cestou sme videli aj starý banský vozík naložený sideritom (železná ruda). Po dobrom obede v Čučme sme sa vybrali späť do Galérie, kde sme si vyhotovili vitráže podľa vzoru vitrážových okien v katedrále. Pri práci sme sa porozprávali o živote v stredovekej Rožňave.

V podobnom duchu sa konali aj ďalšie dni tábora. Druhý deň sme venovali rožňavským cechom. Začali sme preto prehliadkou Historickéj expozície, vypočuli sme si prednášku o rožňavských cechoch a rožňavskej kamenine, aby sme sa potom mohli zahrať na rožňavských stredovekých remeselníkov - priamo v expozícii nakresliť štúdio vzorov kameniny a v Galérii si namaľovať svoj návrh vzoru na „kameninový tanier“, ktorý sme si ale odliali zo sadry.

Tretí deň patril výtvarnému umeniu. Vydali sme sa na výlet do Krásnohorskeho Podhradia, kde sme navštívili Andrásyho obrazárňu so slávnym obrazom Attilova smrť a vypočuli sme si legendu o ňom. Parádne sme sa aj zahrali na detskom ihrisku, aby sme sa potom v Galérii mohli venovať výtvarným formám a vytvoriť si vlastný obrázok Andrásyho obrazárne. Tu nás už čakali aj naše ráno vyrobené a vyzdobené bavlnené šnúrkové vaky.

Ďalší deň sme sa vybrali za prírodným dedičstvom do Krásnohorskej Dlhej Lúky, kde sme za asistencie odbornej pracovníčky Národného parku Slovenský kras, MVDr. Andrey Balážovej prešli krásnym náučným chodníkom až ku Krásnohorskej jaskyni - Buzgó, videli sme vzácne krasové terasy, škrapy a iné krasové javy, starý mlyn, aj pekné púťové miesto Panny Márie s krasovou vyvierackou. Po splnení úloh sme sa dostali k vytýčenému pokladu. V Remeselníckom dome sme si spojili obed so zábavou na detskom

Účastníci tábora v Čučme na pravdepodobnom mieste namalovania Metercie

ihrisku. Po návrate z Dlhej Lúky sme si v múzeu pozreli dokumentárny film o zvieratkách, vyrobili včielky a lienky a previezli sa na banskom vláčiku.

Posledný deň sme zavřili náš pestrý program v múzeu, kde sme si pozreli Expozície prírody Slovenského krasu a príslých oblastí ako aj novú Expozíciu baníctva a hutníctva Gemera. Vyfotili sme sa s orlom skalným a na banskom vláčiku. Tajomstvo nám

odkryli banské pracoviská pod zemou, a keď sme vyšli z bane von, na zemský povrch, na dvore Zážitkového centra Sentinel sme si vyryžovali zlato.

Bol to tábor s inšpirujúcim a bohatým programom, ktorý splnil naše predsavzatia. Deti sa očividne zabávali a niečo nové sa aj naučili. Ani domov sa im nechcelo. Už teraz sa prihlásili na ďalší ročník, ktorý im radi pripravíme. Gabriella Badin

Pozvánka na prehliadku Historickéj expozície

Vážení čitatelia, dovoľ mi, aby som Ťa pri príležitosti nastávajúceho 20. výročia sprístupnenia Historickéj expozície Baníckeho múzea v Rožňave pozvala na jej prehliadku. Možno málokoho by napadlo vychádzať priamo z pomenovania nášho múzea, skvosty akého druhu expozícia ukrýva. Historická expozícia je inštalovaná v priestoroch poslednej zachovanej budovy rozsiahlej Markovej manufaktúry na spracovanie kože z roku 1782. Dôstojne sa vyníma na Šafárikovej ulici a nájdeme ju hneď oproti pobočke Slovenskej pošty.

Ešte pred vstupom do samotnej expozície už vonkajšia podoba budovy má vysoké tendencie nás zaujať. Ide o klasicistickú budovu, na ktorej sú v jednotlivých oblúkoch nad oknami znázornené postupy kožiarskej výroby. Najväčšiu časť tejto expozície tvoria predmety ľudovej kultúry. Hneď na jej začiatku vidíme vzácne maľované truhlice a súseky ešte s rozetovou výzdobou, ktorá mala na Gemerí symbolizovať oslavu návratu slnka a nového života. Slúžili najmä na uskladnenie odevov, textílií, či obilia. Postačí, ak

odevu nás zaujala najmä surovica, kabát z ovčej kože dlhý až po zem, ktorý slúžil aj pastierom v chladnejšom počasí často ako dnešný spací vak turistom. V ďalšej časti expozície sa dostávame k rozličným nástrojom a pomôckam na spracovanie konope, ľanu, či ovčej vlny. Lektorka nám dopodrobna vysvetľuje celý postup spracovania ľanu, kedy sa používala trlica aj česadlo. Pozeráme sa na praslice a kolovraty, aj veľké krosná sú tu. Oči nám behajú z jednej strany na druhú. Sú tu vretená, motvidlá, člnky, ba aj piestiky na tkanie. Už čápeme,

hlavu pootočme trochu vyššie a hneď nás očaria krásne visiace petrolejové lampy z 1. tretiny 20. storočia. Nedá mi obísť ani cennú drevenú barokovú krstiteľnicu už z roku 1738. O niečo ďalej už na nás zazerajú predmety z kovu. Rôzne mlynčeky, žehličky, kľúče a zámky, hrnce, kotlíky a mažiare sa vynímajú z každého uhla. Čestné miesto tu majú aj široko-ďaleko preslávnené jeľšavské plechové zvonce, ktoré mohol vyrábať iba človek s veľmi dobrým sluchom. Oproti sme zazreli zase drevené, najmä úžitkové predmety. Ešte aj dnes sa mi pri pohľade na zbenku vynorí spomienka na starú mamu ako usilovne múti lahodné domáce maslo. Je tu aj vejkačka na čistenie obilia od pliev, alebo tradičné gemerské črpáky známe tým, že sú vyrábané z jedného kusa dreva. Ani slamené a prútené výrobky stojace po vedľa sa svojou krásou a jednoduchou účelnosťou neďávajú zahabiť. Zastavili sme sa pri slamennej topánke, akú volakedy používali obyvatelia Silice. Expozícia predstavuje aj početné predmety z keramiky, kameniny, porcelánu a skla. Pozorné oko si hneď všimne typické črty gemerského hrnciarstva, ktorého korene siahajú až do 17. storočia, ozdobnú širokú hneďú vlnokvu a hubkovú výzdobu. A laikov sa nechce veriť, že v širokej zelenej mise o priemere 1 meter Andrásyovci naozaj nepodávali halušky svojim hosťom. A tu sa už dostávame k ľudovému odevu, ku krojom. Vyznačuje sa rôznorodými textúrami či farbami, len počítame koľko častí mal sviatočný odev dievok - parta, pacerky, sukňa, pólka, mentieka... Z mužského

prečo si tak volakedy vážili naši predkovia svoj odev, dalo im to veľa úsilia, kým si ho vlastnoručne vyrobili. Nachádzame tu aj krásnu paličkovú čipku, ktorá taktiež preslávila Gemer. Z poza rohu div na nás nevybehne gemerský zbojník Michal Vdovčík aj s jeho družinou. Nie, nebojte sa, ide v úvodzovkách len o drevené plastiky z dielne Juraja Mertaša z Gočova, ktorých je presne 32. S ďalším krokom začíname obdivovať nůdzové peniaze, o ktorých existencii sme netušili. Používali sa aj na Gemerí, Rožňava bola prvým mestom v tejto oblasti, ktoré sa rozhodlo vydať takéto vlastné peňažné poukážky, aby vyvážilo nedostatok drobných medených a strieborných mincí. Ďalej nás okúzľujú starožitnosti. Pozeráme sa na súdové fľaše, ktoré sa plnili ešte v bývalej rožňavskej sódovalni, či na sviatniky a stolový zvonček pochádzajúce z pozostalosti grófký Františky Andrásyovej. Expozícia nám odkrýva aj bohatú zbierku cechových predmetov zachovaných z dob existencie rožňavských cechov. Vynímajú sa tu cechové nádoby, pečatidlá, zvolávacie tabuľky, ale aj truhlice, ktoré mali spravidla dva zámky a dva rozdielne kľúče. Jeden kľúč mal cechmajster a druhý vicemajster cechu. O niečo ďalej sa akoby sami svojou bohatosťou prezentujú remeselnícke dielne najmä drevospracujúcich remesiel. Zaujal nás sústruh na výrobu hlavic kolies. Oku lahodiaca je aj bohatá kováčska dielňa Karola Polyaka z Tornale. Nachádza sa tu dokonca aj časť dreveného vodovodného potrubia prvého rožňavského mestského vodovodu

zo 16. storočia, ktorý privádzal pre obyvateľov vodu z Rákoša. Aj tu sa osvedčili výhody jednoduchosti, veď životnosť takéhoto potrubia z obyčajného borovicového kmeňa bola až 20 či 30 rokov. V tejto časti nám neujde ani veľkoplošná reprodukcia prvej známej rytiny mesta z roku 1806. Ale je tu aj plastická mapa Gemera s jeho geologickými zaujímavosťami, ktorej originál bol vyrobený zo 60 kg kartónu a bolo na ňu použitých 44 tisíc klinec. Nechýbajú tu ani početné militáriá, zbrane a uniformy, zaujímavé sú potravinové dávky americkej armády z druhej svetovej vojny.

Záverne časť expozície taktiež nestráca nič na zaujímavosti a rozmanitosti. Nachádzame tu odev, či obuv, vejáre, dokonca aj ojedinelé fajky z morskej peny, pre ktoré sa materiál na výrobu získava približne z 20-metrovej hĺbky spod hladiny mora. Pozeráme sa na oku lahodiace fotoaparáty, polyphon, či dokonca Edisonov slávny

fonograf. Ako čerešnička na torte sa tu leskne vysoký bicykel z 19. storočia pochádzajúci pravdepodobne z Anglicka, ale je tu aj množstvo latínových výrobkov z našich slávnych gemerských zlievarní.

Prehliadka expozície s vyčerpávacím výkladom nám trvala približne hodinu a ani z väčšej časti sa mi tu nepodarilo spomenúť všetky jej zaujímavosti. Je otvorená v každý pracovný deň, dokonca v prípade veľkých a vopred nahlásených skupín, Vás ňou múzejníci radi prevedú aj mimo otváracích hodín. Po jej prehliadke odchádzame s pocitom, že sme nielen získali množstvo nových vedomostí a poznatkov z histórie našich predkov, videli sme krásne zbierkové predmety, ale odnášame si aj akúsi hrdosť na našich predkov a uvedomenie si vzácnosti a dôležitosti ochrany nášho dedičstva.

Erika Hermélyi Gecelovská

Do fondu História I pribudli aj v roku 2018 cenné zbierky

Vo fonde História I Baníckeho múzea v Rožňave sú zbierkové predmety evidované od roku 1972. Dokumentujú bohatú históriu horného Gemera. Okrem odevu, úžitkových predmetov, knižného a archívneho materiálu fond eviduje predmety zlatníckej dielne, súbor pamätných stuh a gombíkov, rožňavské a muránske kameninové výrobky, vzácne cechové predmety - truhlice, zvolávacie tabuľky, pečatidlá a nádoby, predmety viažuce sa k historickým osobnostiam Rožňavy a okolia a množstvo ďalších rôznorodých predmetov historického charakteru. Najväčší nárast počtu zbierkových predmetov v predmetnom fonde bol zaznamenaný v 70. - 80. rokoch 20. storočia.

V roku 2018 pribudli do fondu História I ďalšie zaujímavé a vzácne predmety. Získaných bolo vyše 400 kusov historických pohľadníc. Z nich veľkú časť tvoria pohľadnice Dobšinskej Ťadovej jaskyne a Rožňavy, avšak vzácnym zdrojom informácií sú i pohľadnice blízkeho a širšieho okolia Rožňavy: Plešivec, Štítnik, Revúca, Jeľšava, Strataná, Muráň, Slavošovce, Gemerská Panica, Zádiel, Predná Hora, Šivetice, Železník, Kameňany a ďalšie.

Fond určite obohatili i korešpondenčné listy adresované do Rožňavy. Z nich najstarší prešiel pošťou v roku 1892. Bohatá zbierka muránskych kameninových výrobkov sa rozrástla o 10 kusov hlbokých kameninových tanierov, prevažne s kvetinovým motívom,

vyrobených v kameninovej manufaktúre v Muráni koncom 19. a začiatkom 20. storočia.

Do fondu História I boli tiež získané cenné fotografie, krabičky na lieky zo starej rožňavskej lekárně Jenő Pasteynera Arany szarvashoz (K zlatému jeľšovi), reklamná krabička tlačiarne a papiernictva Gömöri v Rožňave, dve knihy konvertovaných z rokov 1774 a 1839 so zoznamom obyvateľov Rožňavy konvertovaných z evanjelickej viery na vieru katolícku a v neposlednom rade secenský nábytok zo začiatku 20. storočia, ktorý pozostáva z 2 príborníkov a stola so 6 stoličkami.

Príborník secenský, začiatok 20. storočia

Veríme, že nárast počtu zbierok na úseku histórie prispieje k uchovávaniu, dokumentácii a k prezentácii historických hodnôt Rožňavy a okolia.

Veľká časť zbierkových predmetov bola do historického fondu získaná kúpou. Finančné prostriedky na ich nákup vyčlenil zriaďovateľ Baníckeho múzea v Rožňave, Košický samosprávny kraj. Sylvia Holečková

Pohľadnica Rožňava - Krčma Puskás, 20. - 30. roky 20. storočia

VÝSTAVY A PLÁNOVANÉ PODUJATIA v Baníckom múzeu v Rožňave v roku 2019

Plánovaný termín:	Názov:	Obsah výstavy/podujatia:
04.10.2018 – 31.01.2019	Gemer v období 1. ČSR	výstava k 100. výročiu vzniku ČSR
22.11.2018 – 20.01.2019	Tajomstvo medovníkového srdca	výstava – Medovníkárske remeslo a medovníky
27.11.2018 – 30.01.2019	Rožňava Baňa – život a práca	projektová výstava OZ MEDZA
22.02. – marec 2019	Znovuzrodenie pamiatky II	reštaurátorská výstava A. Koreň a Á. Mézeša
február 2019	Prezentácia bedekra k Expozícii baníctva a hutníctva Gemera	podujatie k vydaniu trojjazyčného sprievodcu novou expozíciou
07.02. – 28.03.2018	4 pohľady z južného Boršodu (HU)	výstava – osobitá prezentácia regiónu južný Boršod
marec – apríl 2019	Veľkonočné tvorivé dielne	obľúbený cyklus tvorivých dielní
apríl – august 2019	Ako sa mapovalo v baníctve	výstava – Banské mapovanie a meračstvo
apríl – 19. máj 2019	Dvaja (UA)	výstava – výtvarné diela Borisa a Viktorie Kuzma
11.4. – 31.5.2019	Monika Vozárová: Moje korene	umenie insitnej umelkyne čerpajúce z folklóru
máj – 30.09.2019	Ludovít Feld *	výstava – výtvarné dielo významného košického umelca
17.05.2019	Múzejný deň 2019: Téma: Ako sme žili v období socializmu	každoročné celodenné podujatie pre žiakov MŠ a ZŠ, deti a ich rodičov
18.05.2019	Noc múzeí a galérií 2018 v Baníckom múzeu v Rožňave	nočná prehliadka všetkých expozícií a výstav v múzeu
máj – august 2019	Retrovýstava	výstava našich a vašich vecí z minulosti
30.05.2019	Deň detí v Baníckom múzeu	
jún – august 2019	Základná umelecká škola	výstava absolventských prác žiakov ZUŠ Rožňava
jún – august 2019	Juraj Halyák: Hľadanie (sa) II.	autorská výstava umelca
júl – august 2018	Retro-svet v múzeu – letné múzejno-pedagogické dni pre deti	denný tábor v múzeu pre zvedavé prázdninujúce deti
september - október 2019	Živé múzeum VIII: Hodinárske remeslo	obľúbené múzejno-pedagogické podujatie na tému remeselníctva
september – október 2019	Jana Kušnierová	autorská výstava rožňavskej umelkyne
september – október 2019	MLYN 2019	výstava – diela z výtvarného tábora
október 2018 – február 2020	Čo bolo pred rokom 1989?	výstava – Život v období socializmu
november 2019 – január 2020	eNRA	výstava Akadémie Rovás z Košíc
december 2019	Vianočné tvorivé dielne	obľúbený cyklus tvorivých dielní

- všetky výstavy budú inštalované v Galérii Baníckeho múzea v Rožňave, Nám. Baníkov 25, okrem *

* sezónna výstava bude inštalovaná v Andrásyho obrazárni, Lipová 122, Krásnohorské Podhradie

Zmena programu výstav a podujatí vyhradená! Aktuálne informácie na www.banmuz.sk

Kolektív pracovníkov Baníckeho múzea v Rožňave sa teší na Vašu návštevu!

VÝZVA pre širokú verejnosť Prežite s nami spoločnú RETROvýstavu!

Banícke múzeum v Rožňave
kultúrne zariadenie Košického samosprávneho kraja

VÝZVA

Retro výstava

Zapojte sa aj Vy do tvorby výstavy a zapožičajte nám Vaše retro skvosty z 50. tých až 90. tých rokov minulého storočia. Priniesť k nám ich môžete až do 29. marca 2019.

Príďte ako Ich donesiete a pre viac informácií nás prosím kontaktujte:
058/734 37 10
info@banmuz.sk

Každé obdobie z našej prežitej minulosti má svojím osobitým spôsobom pre nás čaro. Mnohí z nás si spomínajú na nostalgiju na obdobie 50. – 90. rokov minulého storočia. V domácnostiach sa začali objavovať prvé televízory, premietali sme si diapozitívy na premietacke DIAX, používali drôtové výtáčacie telefóny Tesla, starší počúvali vinylové platne a mladí si kupovali magnetofónové kazety. Takmer v každej kuchyni by ste našli kovový sifón, vysokú termosku s uškom na nápoje či súpravu červených koreníčiek a soľničiek. Deti sa hrali s oranžovými tatrovkami, skákali cez gumu, zbierali céčka a zaspávali s farebnými moničkami.

Pre nás ako múzeum je aj toto historické obdobie viac ako vhodné a zaujímavé, na to, aby sme ho dokumentovali pre ďalšie generácie a prezentovali verejnosti. Počas budúceho roka 2019 by sme si radi v Baníckom múzeu v Rožňave toto obdobie pripomenuli prostredníctvom výstavy s témou RETRO a zároveň Vás radi pozvali si s nami zaspomínať. Ak by ste sa chceli osobne podieľať na našej výstave a stať sa jej súčasťou a zároveň súčasťou múzea ako takého, veľmi nás poteší, ak nám Vaše predmety pre výstavné účely prepožičiate.

V prípade že stále vlastnité bytové doplnky, kuchynské pomôcky, hračky, domáce potreby, časopisy, knihy, noviny alebo iné predmety z tohto obdobia, neváhajte a kontaktujte nás vopred na telefónnom čísle 058/734 37 10, alebo prostredníctvom e-mailu: info@banmuz.sk najneskôr do 29. marca 2019. Prípadne sa u nás ohlášate osobne. Radi sa s Vami dohodneme na ich prepožičaní.

V prípade že vlastnité predmety aj z iných období, ktoré si myslíte, že by boli vhodné pre naše múzeum, taktiež nás prosím neváhajte kontaktovať. Budeme Vám za ne veľmi vďační.

Ďakujeme. Vaše múzeum

Navštívte STÁLE EXPOZÍCIE Baníckeho múzea v Rožňave:

**Historická expozícia - prezen-
tačný múzejný depozitár**
Šafárikova 31, 048 01 Rožňava,
tel.: 058/734 37 10

Zážitkové centrum SENTINEL
Šafárikova 43, 048 01 Rožňava,
tel.: 058/734 40 98

- **Expozícia baníctva a hutníctva Gemera**
- **Čas pary v Baníckom múzeu**
- **Banské pracoviská**
- **Expozícia prírody Slovenského krasu a príslahých oblastí**

**Galéria Baníckeho múzea
v Rožňave**
Námestie baníkov 25, 048 01
Rožňava, tel.: 058/732 30 41

**Andrásyho obrazáreň
v Krásnohorskom Podhradí**
Lipová 122, 049 41 Krh. Podhradie
Obrazáreň je otvorená len v sezó-
ne (máj - september) vždy v čase
13:00 - 17:00 hod.

Viac informácií:
info@banmuz.sk, 058/734 37 10,
www.banmuz.sk

Múzejné noviny

Vydáva: Banícke múzeum v Rožňave,
Šafárikova 31, 048 01 Rožňava
Zodp. redaktor: Pavol Lackanič
Vychádza raz ročne.
Príspevky neprešli jazykovou úpravou.
Tlač a graf. úprava:
ROVEN Rožňava, s.r.o.,
Betliarska cesta 4, 048 01 Rožňava